

โครงการวิจัย "ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ของไทย:
หมุดหมายที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2475-2550"

รายงานผลการวิจัย เล่ม 1

บทสังเคราะห์

(3 ม.ค. 2561 - 2 ม.ค. 2563)

สดชื่น ชัยประสาธน์
(หัวหน้าโครงการ)

ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานเสนอผลการวิจัย
(3 มกราคม 2561– 2 มกราคม 2563)
โครงการวิจัย "ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ของไทย:
หมุดหมายที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2475-2550"

บทสังเคราะห์

สดชื่น ชัยประสาธน์ (หัวหน้าโครงการ)

1. ความเป็นมา

แม้ว่าปรากฏการณ์ที่เป็นแรงดลใจให้คณะผู้วิจัยคิดที่จะเสนอโครงการนี้ คือ การฟื้นตัวของศิลปะในประเทศไทยหลังวันที่ 13 ตุลาคม 2559 โดยเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ความสำนึกร่วมในรูปของศรัทธาที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นธรรมราชาและอัครศิลปิน เป็นพลังที่หนุนเนื่องให้เกิดการสร้างสรรคดีในระดับที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ปรากฏการณ์ที่กล่าวถึงเป็นหมุดหมายที่สำคัญยิ่งสำหรับพัฒนาการของศิลปะทั้ง 5 สาขา อันได้แก่ วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ ศิลปะการละคร สังคีตศิลป์ และ ภาพยนตร์ อันชวนให้เกิดความสำนึกในมิติของประวัติศาสตร์ และผลักดันให้คณะผู้วิจัยกลับไปแสวงหาหมุดหมายอื่นๆ ในช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ถึง 2550 ได้แก่

- 1) การปฏิรูปวัฒนธรรมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ช่วง พ.ศ. 2475-2500)
- 2) ความแบ่งบานของประชาธิปไตย 2516-2519 และผลกระทบที่ตามมา (ช่วง 2501-2529)
- 3) วิกฤตต้มยำกุ้ง (ระหว่าง พ.ศ. 2530-2550)
- 4) 13 ตุลาคม 2559 กับความแบ่งบานของศิลปะไทย

แต่เนื่องจากทาง สกว. (สกว.) ได้ขอตัดงบประมาณส่วนหนึ่ง ทำให้คณะผู้วิจัยจึงต้องตัดหมวดหมู่ที่ 4 ออกไป และทำการศึกษาวิจัยเพียงหมวดหมู่ที่ 1-3

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 ศึกษาความสำนึกร่วมในพัฒนาการของศิลปะและการวิจารณ์ของไทย โดยมุ่งเน้นหมวดหมู่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2475– 2550
- 2.2 สก๊ตบทเรียนจากการวิเคราะห์สำนึกร่วมในกรอบของหมวดหมู่ เพื่อมุ่งแสวงหารากฐานทางปัญญาและทางวัฒนธรรมของชาติ อันจะชี้ทางไปสู่การสร้างองค์ความรู้ทางศิลปะและการวิจารณ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมอารยะอย่างยั่งยืน
- 2.3 สร้างกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ พัฒนา และกระตุ้นความสำนึกร่วมในคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ทั้งระบบ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” และระบบดิจิทัล

ทั้งนี้ โครงการได้ให้นิยามความหมายของคำสำคัญ 2 คำ ดังนี้

1. *ความสำนึกร่วม* หมายถึง “ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่มีความพ้องกันจนถึงระดับที่เป็นความรู้สึกร่วมกันของคนจำนวนมากในสังคม โดยที่ได้รับการใคร่ครวญไตร่ตรองจนกลายเป็นพลังหนุนเนื่องให้เกิดความตื่นตัวในการสร้างและรับงานศิลปะและงานวิจารณ์
2. *หมวดหมู่* หมายถึง “เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในการสร้างความสำนึกร่วม ไม่ว่าจะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นหรือยาว และยิ่งไปกว่านั้นส่งผลให้เกิดความตื่นตัวและความเปลี่ยนแปลงในการสร้างสรรค์ทางศิลปะและ/หรือการวิจารณ์ศิลปะ” หมวดหมู่นี้จะสังเกตได้จากการที่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สร้างความสำนึกรู้ให้แก่ผู้คนจำนวนมากในสังคม ว่าชีวิตของตนต้องปรับเปลี่ยนไป หรือในทางตรงกันข้ามตนสามารถที่จะมีส่วนในการกำกับให้ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ โดยที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงออกได้ด้วยศิลปะ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาเชิงวิจารณ์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

- 3.1 รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลทั้งปฐมภูมิทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์ในด้านวรรณศิลป์ ศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์ สังคีตศิลป์ และภาพยนตร์ รวมทั้งการวิจารณ์ เพื่อศึกษาพัฒนาการของ

ศิลปะและการวิจารณ์ใน 5 สาขา ในช่วง 3 หมายเหตุสำคัญ โดยแบ่งเป็นกรอบกว้างๆ คือ หมายเหตุที่ 1 ช่วง พ.ศ. 2475-2500 หมายเหตุที่ 2 ช่วง พ.ศ. 2501-2529 และ หมายเหตุที่ 3 ช่วง พ.ศ. 2530-2550

3.2 ศึกษาลักษณะร่วมที่เด่นของศิลปะทั้ง 5 สาขา

3.2.1 การผสมผสานศิลปะไทยกับศิลปะตะวันตก

3.2.2 ศิลปะ “ส่องทาง” ให้แก่กัน และ “ทวิวจน์” ต่อกัน

3.2.3 ศิลปะกับสังคม “ส่องทาง” ให้แก่กัน

3.2.4 ความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์

3.2.5 ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ในช่วง พ.ศ. 2475-2550 โดยประมวลสรุปการศึกษาลักษณะเด่น 4 ลักษณะข้างต้น ดังนี้

3.2.5.1 สำนึกร่วมในเรื่องความเป็นสมัยใหม่ หรือความทันสมัย

3.2.5.2 สำนึกร่วมในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะสาขาอื่น

3.2.5.3 สำนึกร่วมในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย กับสำนึกร่วมในเรื่องในการต่อต้านอำนาจเผด็จการ

3.2.5.4 สำนึกร่วมในเรื่องปัญหาสังคม

3.2.5.5 สำนึกร่วมในเรื่องคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยและอัตลักษณ์ความเป็นไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

3.2.5.6 สำนึกร่วมในเรื่องวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์

3.3 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาของการดำเนินการวิจัย

คณะผู้เข้าร่วมประชุมกันอย่างน้อยเดือนละครั้ง ภายในระยะเวลา 2 ปี รวมจำนวนการประชุมได้ 30 ครั้ง มีการปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่พบ อาทิ ปัญหาการเข้าถึงข้อมูลที่หายาก ปัญหาการแย่งช่วงเวลาของหมายเหตุ และปัญหาสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์

สำหรับปัญหาเรื่องการเข้าถึงข้อมูลที่หายากหรือไม่มีการเก็บหลักฐานไว้ ที่ประชุมเสนอทางแก้ด้วยการขอให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้เกี่ยวข้องเพื่อเติมเต็มข้อมูลที่หาไม่ได้ โดยเฉพาะในสาขาภาพยนตร์และศิลปะการละคร

ปัญหาการแบ่งช่วงเวลาของหมวดหมู่ คือ หมวดหมู่ที่ 1 ช่วง พ.ศ. 2475-2500 หมวดหมู่ที่ 2 ช่วง 2501-2529 และหมวดหมู่ที่ 3 ช่วง 2530-2550 เป็นการแบ่งกรอบเวลาอย่างหลวมๆ สาขาที่ไม่สามารถแบ่งตามกรอบเวลาดังกล่าว เพราะพัฒนาการของข้อมูลต่างกันออกไป ควรชี้แจงเหตุผลไว้ในช่วงต้นของรายงานการวิจัยด้วย

ส่วนปัญหасำเนิกร่วมระหว่างผู้สร้างงานกับผู้รับงานศิลปะนั้น เห็นได้ชัดในแง่สำเนิกร่วมของผู้สร้าง แต่สำเนิกร่วมของผู้รับนั้น อาจพิจารณาจากจำนวนของผู้มีปฏิกิริยาตอบรับ เช่น ผู้ฟังหรือผู้ชม “เพลงเพื่อชีวิต” หรือ ภาพยนตร์เรื่อง *ววงระจัน* ซึ่งมีจำนวนคับคั่ง เห็นได้ว่าผลงานศิลปะมีศักยภาพและมีพลังดึงดูดใจสูง จนสามารถกระตุ้นให้ผู้รับจำนวนมากเกิดสำเนิกร่วมในสารทางความคิดของศิลปินได้อย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ปรากฏการณ์ความสำเนิกร่วมในหมู่ผู้สร้างและผู้รับจำนวนมากเป็นพิเศษจะแสดงชัดเจนอย่างยิ่งในหมวดหมู่ที่ 4 ซึ่งถูกตัดงบประมาณโดย สกสว.

4. คณะผู้วิจัย

- 4.1 ศาสตราจารย์ ดร. สดชื่น ชัยประสาธน์ (หัวหน้าโครงการ)
- 4.2 ศาสตราจารย์ ดร. เจตนา นาควัชระ (ที่ปรึกษาอาวุโส)
- 4.3 นางสาวอรพินท์ คำสอน (ผู้วิจัยสาขาวรรณศิลป์)
- 4.4 นางสาวกรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์ (ผู้ช่วยวิจัยสาขาวรรณศิลป์)
- 4.5 ผศ. ดร. ภัทรา โต๊ะบุรินทร์ (ผู้วิจัยสาขาศิลปะการละคร)
- 4.6 นายสิทธิรินทร์ สนิทชน (ผู้ช่วยวิจัยสาขาศิลปะการแสดง)
- 4.7 ผศ. ดร. ศุภชัย อารีรุ่งเรือง (ผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์)
- 4.8 อาจารย์สุริยะ ฉายะเจริญ (ผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์)
- 4.9 อาจารย์ ดร. ไอยเรศ บุญฤทธิ์ (ผู้วิจัยสาขาสังคีตศิลป์)
- 4.10 นางสาวอัญชลี ชัยวรพร (ผู้วิจัยสาขาภาพยนตร์)
- 4.11 ดร. อลงกต ไหมด้วง (ผู้ช่วยวิจัยสาขาภาพยนตร์)

5. ผลการวิจัยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาความสำนึกร่วมในพัฒนาการของศิลปะและการวิจารณ์ของไทย โดยมุ่งเน้นจุดหมายสำคัญในช่วง พ.ศ. 2475– 2550

ผลการวิจัยของนักวิจัยทั้ง 5 สาขา ได้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ตามที่ตั้งไว้ โดยค้นพบสำนึกร่วมในหลายลักษณะ อาทิ สำนึกร่วมในเรื่องความเป็นสมัยใหม่หรือความทันสมัย สำนึกร่วมในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะสาขาอื่นๆ สำนึกร่วมในเรื่องปฏิสัมพันธ์กับสังคม สำนึกร่วมในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิตไทยในชนบทหรือในภูมิภาค และสำนึกร่วมในคุณค่าของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สก๊ตบทเรียนจากการวิเคราะห์สำนึกร่วมในกรอบของจุดหมาย เพื่อมุ่งแสวงหารากฐานทางปัญญาและทางวัฒนธรรมของชาติ อันจะชี้ทางไปสู่การสร้างองค์ความรู้ทางศิลปะและการวิจารณ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมอารยะอย่างยั่งยืน

ผลของการวิจัยสามารถสก๊ตบทเรียนจากอดีตผ่านงานศิลปะได้ว่า ศิลปะสะท้อนกระแสความคิดหรือกระแสทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม เมื่อ “อ่าน” ศิลปะได้แล้วได้คิด จึงสามารถ “อ่าน” สังคมไทยออกหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เราสามารถเข้าใจสังคมไทยโดยผ่านงานศิลปะ ถ้ารู้จักงานศิลปะแล้ว เราจะรู้จักสังคมไทย เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงแก่นของความคิดของคนไทยได้ดีที่สุด ได้กลั่นกรองแล้ว ตกผลึกแล้ว

บทเรียนของงานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ให้เห็นด้วยว่า 1) สังคมไทยสามารถใช้ศิลปะและการวิจารณ์เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกร่วมอันจะปูทางไปสู่สังคมอารยะได้ 2) ความสำนึกในบทบาทของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ เป็นพลังที่สามารถขับเคลื่อนให้สังคมปรับตัวเป็นสังคมแห่งความคิดหรือสังคมอารยะได้

ปัญหาที่พบคือ สังคมไทยยังขาดการวิจารณ์และนักวิจารณ์ที่เชี่ยวชาญอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านทัศนศิลป์และดนตรีไทย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สร้างกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ พัฒนา และกระตุ้นความสำนึกร่วมในคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ทั้งระบบ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” และระบบดิจิทัล

ตลอดระยะเวลา 2 ปีของการวิจัย โครงการวิจัยมุ่งสร้างกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ พัฒนา และกระตุ้นความสำนึกร่วมในคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องทั้งในระบบ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” ในรูปแบบของการบรรยาย การเสวนา การสัมมนาและการประชุม รวม 9 ครั้ง (ดูรายละเอียดในข้อที่ 7.2) โดยเผยแพร่ประเด็นและข้อค้นพบจากการทำวิจัยทั้งต่อประชาคมวิชาการและผู้สนใจทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่บทความและบทวิจารณ์ของนักวิจัยโครงการ ในพื้นที่สาธารณะ 2 พื้นที่ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ รวม 4 ชิ้น (ดู

รายละเอียดในข้อ 7.3.1.1) และสื่อวิทยุ ในรูปของการวิจารณ์ดนตรี ในรายการ “ดนตรีทิพย์” (ดูรายละเอียดในข้อ 7.3.1.2) นอกจากนี้ยังเผยแพร่กิจกรรมในรูปของสื่อดิจิทัล www.thaicriti.com และ เฟซบุ๊ก [thaicritic](https://www.facebook.com/thaicritic) บนพื้นที่อินเทอร์เน็ตของโครงการวิจัยและของผู้วิจัยโครงการฯ โดยนำเสนอบทวิจารณ์และบทความของนักวิจัย จำนวน 31 ชิ้น (ดูรายละเอียดในข้อ 7.3.2.1) และเปิดพื้นที่เผยแพร่บทวิจารณ์ของเครือข่ายโครงการ จำนวน 5 ชิ้น (ดูรายละเอียดในข้อ 7.3.2.2)

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ข้อมูลอันเป็นระบบที่ว่าด้วยหมวดหมู่สำคัญในการสร้างสรรค์และการวิจารณ์ศิลปะ ที่เชื่อมโยงกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมและสังคม
- 6.2 งานวิชาการด้านศิลปะและการวิจารณ์ที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาในรูปของบทความวิชาการ และหนังสือ เพื่อเผยแพร่ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ
- 6.3 ข้อมูลในการเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัลที่มาจากการวิจัยปรับความรู้อันเป็นประโยชน์สำหรับผู้รับทั่วไป
- 6.4 ข้อเสนอแนะที่มีนัยเชิงนโยบายต่อ สกสว. กระทรวงวัฒนธรรม สถาบันอุดมศึกษา และวงวิชาการ (ดูข้อเสนอแนะ)

บทสังเคราะห์

7. รายงานกิจกรรมของโครงการ

7.1 การสัมภาษณ์

นักวิจัยทั้ง 5 สาขาสัมภาษณ์ผู้รู้ ศิลปิน นักวิจารณ์ และนักวิชาการ ทั้งสิ้น 24 คน ดังนี้

ที่	ผู้ให้สัมภาษณ์	วันที่สัมภาษณ์	สถานที่	สาขา
1.	ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร	8 มกราคม 2561	บ้านซอยท่านผู้หญิงพหลฯ)	สังคีตศิลป์
2.	คุณจารุลินทร์ มุกสิกพงษ์	29 มกราคม 2561	ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน	สังคีตศิลป์
3.	อาจารย์ภูธร ภูมะธน	5 กุมภาพันธ์ 2561	หอจดหมายเหตุแห่งชาติ	ทัศนศิลป์
4.	คุณบุรพา อารัมภีร์ (บุตรชายครูสง่า อารัมภีร์)	22 กุมภาพันธ์ 2561	โลตัส ดิวานนท์	ศิลปะการละคร
5.	รองศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย	10 พฤษภาคม 2561	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	ทัศนศิลป์
6.	อาจารย์ลาวัณย์ อุปอินทร์	10 พฤษภาคม 2561	บ้านถนนท้ายวัง	ทัศนศิลป์
7.	ศาสตราจารย์กำจร สุนพงษ์ศรี	11 พฤษภาคม 2561	บ้านถนนสรรพาวุธ	ทัศนศิลป์
8.	คุณพันทิพา ขยาภิรัตน์ และ คุณสุทธิชา แก้วไชโย (บุตรคุณแท้ ประภาศภูมิสาร)	28 พฤษภาคม 2561	หมู่บ้านปัญญาอินทรา กรุงเทพฯ	ภาพยนตร์
9.	ดร.วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์	14 มิถุนายน 2561	หมู่บ้านการเดินโฮมล้ำลูกกา ปทุมธานี	วรรณศิลป์
10.	คุณสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย	12 ตุลาคม 2561	การสัมภาษณ์นี้สื่อสารผ่านทาง โทรศัพท์	ทัศนศิลป์
11.	คุณวสันต์ สิทธิเขตต์	23 ตุลาคม 2561	Rebel Art Space	ทัศนศิลป์
12.	รศ. สุธี คุณาวิชยานนท์	26 ตุลาคม 2561	ณ หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ	ทัศนศิลป์
13.	ศาสตราจารย์กัญญา เจริญศุภกุล	27 ตุลาคม 2561	ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน	ทัศนศิลป์
14.	อาจารย์บุษ แกลตัน	30 ตุลาคม 2561	Digital Gateway เอกมัย	สังคีตศิลป์ และ ศิลปะการละคร
15.	ศาสตราจารย์พรวิรัตน์ ดำรง	1 พฤศจิกายน 2561	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	ศิลปะการละคร
16.	คุณดำรัส โรจนพิเชษฐ์	28 พฤศจิกายน 2561	โรงภาพยนตร์ปรินซ์	ภาพยนตร์
17.	ม.ร.ว. ไข่มด รุสสุสวัสดิ์	7 ธันวาคม 2561	สำนักงานบริษัทสหนิมิต	ภาพยนตร์

ที่	ผู้ให้สัมภาษณ์	วันที่สัมภาษณ์	สถานที่	สาขา
18.	คุณอาคม มกรานนท์	8 ธันวาคม 2561	บ้านนาธานี	ภาพยนตร์
19.	คุณณิธย์ จิตนุกูล	14 มิถุนายน 2562	ร้านกาแฟ Tom N Tom Coffee พุทธมณฑล	ภาพยนตร์
20.	คุณนันทรี นิมิบุตร	19 มิถุนายน 2562	ร้านกาแฟ The Mill Book Bar Coffee ประชาชื่น	ภาพยนตร์
21.	คุณสมานรัชฎ์ กาญจนวนิชย์ (อึ้ง)			ภาพยนตร์
22.	รศ. ดร. ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช	2 กันยายน 2562 เวลา 13.00 -14.00 น.	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์	วรรณศิลป์
23.	รศ. จักรพันธ์ วิลาลินกุล	26 ตุลาคม 2562 เวลา 9:11- 9:32 น.	การสัมภาษณ์นี้สื่อสารผ่านทาง โทรศัพท์โดยบันทึกเสียงและถอด เทป	ทัศนศิลป์
24.	ศ. ดร. เจตนา นาควัชระ	17 ตุลาคม 2562	ห้องโครงการ ชั้น 6 ศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ	ทัศนศิลป์
		30 ตุลาคม 2562	ห้องโครงการ ชั้น 6 ศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ	รวมศิลปะ 5 สาขา

7.2 การจัดการเสวนา/ สัมมนา / ประชุม รวม 9 ครั้ง ดังนี้

7.2.1 การเสวนาพิเศษเรื่อง “ความสำนึกร่วมในการพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ไทย: หมายเหตุที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2547-2560” โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ ปรีชา เถาทอง และ อาจารย์ ดร. ถนอมชาภักดี เป็นวิทยากรวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2561 ณ หอনিทรรศการ g23 ชั้น 3 อาคารนวัตกรรม ศ.ดร. สาโรช บัวศรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เวลา 17.00 น.

7.2.2 การนำเสนอผลการวิจัย “การสังเคราะห์ผลงานวิจัยการวิจารณ์ศิลปะ (พ.ศ. 2475-2562) โดย นางสาวอรพินท์ คำสอน นักวิจัยของโครงการ ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านศิลปะการแสดง 2562 วันที่ 4 กรกฎาคม 2562 เวลา 15.30-16.15 น. ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

7.2.3 การนำเสนอผลการวิจัย “ระบบการเผยแพร่ผลงานวิจัยการวิจารณ์ศิลปะ” โดย นางสาวกรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์ ผู้ช่วยวิจัยของโครงการ ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านศิลปะการแสดง 2562 วันที่ 4 กรกฎาคม 2562 เวลา 16.15-17.00 น. ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

7.2.4 การนำเสนอหัวข้อ “ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ของไทย: หมายความว่าที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2475-2550 (สาขาศิลปะการละคร)” โดย ผศ. ดร. ภัทรรา โต๊ะบุรินทร์ ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านศิลปะการแสดง 2562 วันที่ 5 กรกฎาคม 2562 เวลา 13.30-14.00 น. ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

7.2.5 การบรรยายหัวข้อ “วิชาการกับศิลปะการแสดง” โดย ศ. ดร. เจตนา นาควัชระ ที่ปรึกษาอาวุโสของโครงการ ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านศิลปะการแสดง 2562 วันที่ 6 กรกฎาคม 2562 เวลา 10.00-11.00 น. ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

7.2.6 การบรรยายประเด็น “ประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยในช่วงรัชกาลที่ 8 ถึงปัจจุบัน” ให้กับนักศึกษาคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย อาจารย์สุริยะ ฉายะเจริญ ในวันที่ 25 ตุลาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

7.2.7 การบรรยายในโครงการทัศนศึกษา “จากศิลปะร่วมสมัยหวนสู่รากเหง้ารัตนโกสินทร์: ศิลปกรรมประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ศรัทธา และชีวิตร่วมสมัย” ให้กับนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย อาจารย์สุริยะ ฉายะเจริญ ในวันที่ 1 พฤศจิกายน 2562 ณ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร, หอศิลปร่วมสมัยราชดำเนิน, บรมบรรพต-ภูเขาทอง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และโลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร

7.2.8 การบรรยาย (Oral Presentation) ประเด็นงานศิลปะร่วมสมัย สาขาทัศนศิลป์ ให้กับศิลปินนานาชาติ ภายใต้โครงการ “จิตตราชาลา: ศิลปินนานาชาติในพำนัก – สัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการแสดงงานศิลปะ” (Chitrashaala: International Artist Residency-Workshop and Exhibition) โดยอาจารย์สุริยะ ฉายะเจริญ ในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2562 ณ โรงแรมจัสต้าเลค นาฮาร์สพาลาส (Justa Lake Nahargarh Palace) เมืองชิตตอการ์ฮ์ (Chittorgarh) รัฐราชสถาน (Rajasthan) ประเทศอินเดีย

7.2.9 การประชุมเสนอผลการวิจัย (หัวหน้าโครงการ และนักวิจัยทั้ง 5 สาขา เสนอผลการวิจัย และมีผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาประเมินผลการวิจัยของทั้งหัวหน้าโครงการฯ และนักวิจัยทั้ง 5 สาขา) วันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 เวลา 8.30-16.30 น. ณ ห้องประชุม 601 ชั้น 6 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (ดูรายละเอียดในรายงานการประชุมเสนอผลการวิจัย)

7.3 การเผยแพร่ผลงานของโครงการ โครงการวิจัยได้เผยแพร่ผลงานของโครงการใน 2 พื้นที่สำคัญคือ สื่อสาธารณะ และสื่อของโครงการ ดังนี้

7.3.1 การเผยแพร่ผลงานของโครงการฯ ในสื่อสาธารณะ แบ่งเป็น 2 พื้นที่คือ

7.3.1.1 สื่อสิ่งพิมพ์การเผยแพร่ผลงานของนักวิจัยโครงการ ในรูปแบบความและบทวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ จำนวน 10 ชิ้น คือ

7.3.1.1.1 เจตนา นาควัชร. (2561). “เศษซากโบราณสถานกับความแบ่งบานของศิลปะ” ใน สุรกานต์ โตสมบุญ และ อรพินท์ คำสอน (บรรณาธิการ). *อดีต ตัวตน กับความจริงแท้ ของชาติพันธุ์ ศิลปะ และโบราณคดี*. (หน้า 123-134). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

7.3.1.1.2 อรพินท์ คำสอน. (2561). “บ้านคนตาย”: การเอื้อมคว่ำและคลี่คลายอดีตอันลึกลับที่เร้นซ่อน ใน ชมัยกร แสงกระจ่าง (บรรณาธิการ). *Critic in the Cloud ดวงใจวิจารณ์: การวิจารณ์ในสื่อออนไลน์*. (หน้า 193-197). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาสื่อออนไลน์เพื่อการวิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัย. (บทวิจารณ์เรื่องสั้นที่ได้รับการคัดเลือกการประกวดบทวิจารณ์วรรณกรรมของ “ดวงใจวิจารณ์” ประจำปีเดือนพฤศจิกายน 2560 และเป็น 1 ใน 3 บทวิจารณ์ที่ได้รับรางวัลบทวิจารณ์ดีเด่นในโครงการพัฒนาสื่อออนไลน์เพื่อการวิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัย “ดวงใจวิจารณ์”

7.3.1.1.3 สุริยะ ฉายะเจริญ. (2561). สภาวะเหนือความจริงในศิลปะแนวจิตว่าง: กรณีศึกษา นิทรรศการ “อันโดร เออร์ลิช: การเห็นและเชื่อ” ณ พิพิธภัณฑ์ศิลปะโมริ. *วารสารศิลปกรรมบูรพา* ปีที่ 21 ฉบับที่ 1-2 ประจำปี 2561, หน้า 165-186.

7.3.1.1.4 อรพินท์ คำสอน. (2562). “อำนาจของนักวิจารณ์: การสร้างองค์ความรู้ทางการวิจารณ์และพลวัตของการปรับเปลี่ยนวรรณคดีวิจารณ์ในประเทศไทย”. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*. 15(1), 47-80.

7.3.1.1.5 โอเยเรศ บุญฤทธิ์. (2563). “เครือข่ายการเรียนรู้ของคนดนตรีไทย: ข้อสังเกตนัยเชิงวิจารณ์”. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 12(1), 180-213.

7.3.1.1.6 สุริยะ ฉายะเจริญ. “ความสำนึกร่วมในพัฒนาการทัศนศิลป์และการวิจารณ์ของไทย: หมายเหตุที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2475-2550” (โครงการฯ จะพิมพ์ในหนังสือรวมบทความวิชาการ ชื่อ *ศิลปะสร้างสรรค์และการวิจารณ์ในชีวิตไทย* ต่อไป)

7.3.1.1.7 อัญชลี ชัยวรพร. “คนรุ่นใหม่กับพัฒนาการภาพยนตร์” (โครงการฯ จะพิมพ์ในหนังสือรวมบทความวิชาการ ชื่อ *ศิลปะสร้างสรรค์และการวิจารณ์ในชีวิตไทย* ต่อไป)

7.3.1.1.8 ภัทรรา โต๊ะบุรินทร์. “นวัตกรรมเชิงรูปแบบของกลุ่มละครผอม (พ.ศ. 2535-2550)” (โครงการฯ จะพิมพ์ในหนังสือรวมบทความวิชาการ ชื่อ *ศิลปะสร้างสรรค์และการวิจารณ์ในชีวิตไทย* ต่อไป)

7.3.1.1.9 โอเยเรศ บุญฤทธิ์. “ดนตรีไทยร่วมสมัย: ข้อสังเกตนัยความหมาย พัฒนาการ และบทบาท” (โครงการฯ จะพิมพ์ในหนังสือรวมบทความวิชาการ ชื่อ *ศิลปะสร้างสรรค์และการวิจารณ์ในชีวิตไทย* ต่อไป)

7.3.1.1.10 อรพินท์ คำสอน. “คลินิกการวิจารณ์วรรณกรรม: ปรากฏการณ์ใหม่ของวัฒนธรรมไซเบอร์” (โครงการฯ จะพิมพ์ในหนังสือรวมบทความวิชาการ ชื่อ *ศิลปะสร้างสรรค์และการวิจารณ์ในชีวิตไทย* ต่อไป)

7.3.1.2 สถานีวิจัย

โครงการได้เผยแพร่ไฟล์เสียงของ เจตนา นาควัชร ที่ปรึกษาอาวุโส ได้รับเชิญจากสถานีวิจัยจุฬาไปออกรายการวิทยุชื่อ “ดนตรีทิพย์” หลายครั้ง ครั้งล่าสุด ผู้จัดรายการคือ ดร.ตรีทิพย์ กมลศิริ ได้ขอให้อาจารย์เจตนาวิเคราะห์ประสบการณ์ของการฟังเพลงซึ่งปูทางไปสู่การเป็นนักวิจารณ์ดนตรี ในรายการ 4 ตอน ระหว่างกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม 2562 อาจารย์เจตนาได้เล่าถึงภูมิหลังของตนเองที่เติบโตมากับเพลงไทยสากล และพัฒนาไปสู่ความสนใจอันลึกซึ้งที่มีต่อดนตรีคลาสสิกตะวันตก ซึ่งเส้นทางการเดินทางของการฟังดนตรีที่กล่าวมานี้ อาจจะเป็นกำลังใจให้แก่ผู้รักดนตรีทั้งหลายได้ว่า การเข้าถึงเพลงคลาสสิกไม่ใช่กระบวนการของการ “ปั่นบันได” แต่อย่างใด คลิปเสียงในรายการดังกล่าว โครงการฯ ได้นำมาเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ (www.thaicritic.com) เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2562

7.3.2 *สื่อของโครงการ และสื่อของผู้วิจัย* โครงการวิจัยใช้เว็บไซต์และเฟซบุ๊กเป็นช่องทางในการเผยแพร่องค์ความรู้ด้วยการวิจารณ์ โดยนำเสนอบทความและบทวิจารณ์ โดยแบ่งการเผยแพร่เป็น 2 ลักษณะคือ

7.3.2.1 ผลงานของนักวิจัยในโครงการฯ มีทั้งสิ้น 26 รายการดังนี้

7.3.2.1.1 Chetana Nagavajara “Towards ‘Absolute Dance’?” (บทวิจารณ์ศิลปะการละคร เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2560)

7.3.2.1.2 เจตนา นาควัชร “สองเรื่องสองรส : ข้อคิดจากเทศกาลละครกรุงเทพ 2560” (บทวิจารณ์ศิลปะการละคร เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2560)

7.3.2.1.3 อรพินท์ คำสอน “บ้านคนตาย”: การเอื้อมคว่ำและคลี่คลายอดีตอันลึกลับที่เร้นซ่อน (บทวิจารณ์เรื่องสั้นที่ได้รับการคัดเลือกการประกวดบทวิจารณ์วรรณกรรมของ “ดวงใจวิจารณ์” ประจำเดือน พฤศจิกายน 2560 และเผยแพร่ในเว็บไซต์ <http://www.duangjaiwijarn.com/>)

7.3.2.1.4 เจตนา นาควัชร “วงดนตรีเครื่องสายฝรั่งของมหาวิทยาลัยศิลปากรตั้งผู้ฟังที่สยามสมาคมได้” (บทวิจารณ์สิ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2561)

7.3.2.1.5 อรพินท์ คำสอน “หลากหลายเรื่องเล่าของคนนอนดึกในละครเวทีเรื่อง Taxi radio: การวิพากษ์และเปิดเปลือยชีวิตชาวกรุง (เทพฯ) ได้อย่างแสนสันต์” (บทวิจารณ์ศิลปะการละครเผยแพร่ในเฟซบุ๊กโครงการ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2561 และเว็บไซต์โครงการ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2561)

7.3.2.1.6 Chetana Nagavajara. “When Another Poppen Popped up to Inspire the Bangkok Audience” (บทวิจารณ์สังคมศิลปะเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 19 มีนาคม 2561)

7.3.2.1.7 เจตนา นาควัชร “ด้วยใจปรารถนาของผู้เล่น-สนใจปรารถนาของผู้ฟัง: คอนเสิร์ตดนตรีชมเบอร์ของสถาบันคารายานแห่งกรุงเบอร์ลิน(บทวิจารณ์สังคมศิลปะเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 9 กรกฎาคม 2561)

7.3.2.1.8 ‘กัลปพฤกษ์’ (อลงกต ใหม่ดั่ง) “‘แฟนจำ เดอะมิวสิคัล’ ھرรษาทำดำนานในแบบเบิร์ดๆ”(บทวิจารณ์ศิลปะการละคร เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 27 สิงหาคม 2561)

7.3.2.1.9 Chetana Nagavajara “Chamber Music Has Its Place Everywhere: On The Visit Of Joshua Bell” (บทวิจารณ์บทวิจารณ์สังคมศิลปะเผยแพร่ในเฟซบุ๊กและเว็บไซต์โครงการ วันที่ 8 กันยายน 2561)

7.3.2.1.10 เจตนา นาควัชร “Performance as Criticism – Criticism as Performance ปาฐกถาของ อาจารย์ เจตนา นาควัชร ที่ Free University Berlin เมื่อปี 2017” (บทความวิชาการ เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ 13 กันยายน 2561 และตีพิมพ์เผยแพร่ใน Humanities, Arts and Social Sciences) Volume 18 Number 2 (May-August 2018)

7.3.2.1.11 ‘กัลปพฤกษ์’ (อลงกต ใหม่ดั่ง) “อ่านนวนิยายชิงซีไรต์...ไปพร้อมๆ กับกรรมการ (พ.ศ. 2561)” (บทวิจารณ์วรรณกรรม เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 25 กันยายน 2518)

7.3.2.1.12 เจตนา นาควัชร “มนุษยศาสตร์ยังแข็งแกร่งอยู่สำหรับผู้ที่ไม่แพ้ตาม 4.0” (บทความแสดงทัศนะวิจารณ์ เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2561)

7.3.2.1.13 เจตนา นาควัชร “Man Rises When the Dinosaur Appears : 18 Monkeys Dance Theatre’s ‘Party Animal’” (บทวิจารณ์ละครเวที เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2561)

7.3.2.1.14 เจตนา นาควัชร “Rethinking the Dialectic of Life and Death: The 18 Monkeys Dance Theatre’s Second Interpretation of the Mozart Requiem” (บทวิจารณ์นาฏศิลป์ร่วมสมัย เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 7 ธันวาคม 2561)

7.3.2.1.15 Chetana Nagavajara. “A Remarkable Feat of Identification”. (บทวิจารณ์ดนตรี เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 14 มีนาคม 2562)

7.3.2.1.16 เจตนา นาควัชร. “การเติบโตของหนูน้อยมหัศจรรย์”. (บทวิจารณ์ดนตรี เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 22 มีนาคม 2562)

7.3.2.1.17 สุริยะ ฉายะเจริญ. (12 พฤษภาคม 2562). “เรื่องราวของเรื่องเล่าในนิทรรศการที่ว่าด้วยเรื่องเล่าบนโต๊ะอาหาร”. เข้าถึงได้จาก Suriya Critic: บทความศิลปะเพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งการวิเคราะห์ วิพากษ์ และวิจารณ์บนสื่ออินเทอร์เน็ต: <http://jumpsuri.blogspot.com/2019/05/blog-post.html>

7.3.2.1.18 Chetana Nagavajara. “An Opera Company: Going Back to One’s Roots in an innovative Way” (บทวิจารณ์ดนตรี เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 25 พฤษภาคม 2562)

7.3.2.1.19 เจตนา นาควัชร. “ด้วยหลักการของศิลปะส่องทางให้แก่นัก”. (บทวิจารณ์ดนตรี เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 17 มิถุนายน 2562)

7.3.2.1.20 สุริยะ ฉายะเจริญ. (2 มิถุนายน 2562). สรณิพนธ์ของจิตรกร. เข้าถึงได้จาก Suriya Critic : บทความศิลปะเพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งการวิเคราะห์ วิพากษ์ และวิจารณ์บนสื่ออินเทอร์เน็ต: <http://jumpsuri.blogspot.com/2019/06/blog-post.html> และในสูจิบัตรนิทรรศการศิลปะ สรณิพนธ์ของจิตรกร โดยวีรพงษ์ ศรีตระกูลกิจการ จัดแสดงระหว่างวันที่ 2 พฤษภาคม – 2 สิงหาคม 2562 ณ โรงแรมเซนทาราแกรนด์ไฮแอทเซ็นทรัลเวิลด์

7.3.2.1.21 เจตนา นาควัชร. “วัฒนธรรมการแสดงที่เหมาะสมกับสังคมร่วมสมัย : วง “โจงกระเบน” ที่สยามสมาคม” (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 14 สิงหาคม 2562)

7.3.2.1.22 ‘กัลปพฤกษ์’. “‘เรื่องเล่าจากหิ้งห้อย’ แสงแห่งความหวังของเด็กน้อย ส่องรอยแผ่จากความมืดของสงคราม”. (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 16 กันยายน 2562)

7.3.2.1.23 Chetana Nagavajara. “Father-and-son motif : A reaffirmation of human relationship in the cyber age”. (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2562)

7.3.2.1.24 Chetana Nagavajara. “Europe’s ‘Top Brass’ in Salaya”. (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 2 ธันวาคม 2562)

7.3.2.1.25 Chetana Nagavajara. “Hard to Be a God” or “The Thing Itself”. (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 23 ธันวาคม 2562)

7.3.2.1.26 กัลปพฤกษ์ (อลงกต ใหม่ด้วง). ‘แสงทองผ่องอำไพ’ ถ้อยวาทศิลป์ไทยในบทละคร Absurd. (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 25 ธันวาคม 2562)

7.3.2.2 ผลงานเครือข่ายของโครงการที่สนใจส่งบทความมาเผยแพร่ในพื้นที่โครงการฯ มีทั้งสิ้น 5 รายการ ดังนี้

7.3.2.2.1 วฤธ วงศ์สุบรรณ. “Thailand Philharmonic Orchestra กับคอนเสิร์ตปิดฤดูกาลที่ 12” (บทวิจารณ์สังคมศิลปเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 2 พฤศจิกายน 2561)

7.3.2.2.2 วฤธ วงศ์สุบรรณ. “เมื่อวงซิมโฟนีธรรมศาสตร์ สร้างความน่าทึ่งในด้านสังคมศิลป์” (บทวิจารณ์สังคมศิลปเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 27 เมษายน 2561)

7.3.2.2.3 วฤธ วงศ์สุบรรณ. “SSMS Orchestra 2018 ค่ายดนตรีคุณภาพ เพื่อสร้างเยาวชนดนตรีคุณภาพ” (บทวิจารณ์สังคมศิลปเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 27 เมษายน 2561)

7.3.2.2.4 วฤธ วงศ์สุบรรณ. “The Berlin Philharmonic Orchestra กับการเล่นประเทศไทยครั้งแรก” (บทวิจารณ์สังคมศิลปเผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2561)

7.3.2.2.5 วฤธ วงศ์สุบรรณ. “ ‘A Trio Summit’ โดย Pro Musica: การแสดงดนตรีแจ๊สเบอร์มิวดส์ที่เข้มข้นโดยอาศัยต้นตอจากฝรั่งเศส”. (เผยแพร่ในเว็บไซต์โครงการ วันที่ 22 กรกฎาคม 2562)

7.4 การประชุมคณะผู้วิจัย

โครงการวิจัยจัดประชุมระหว่างคณะผู้วิจัยทุกเดือน ตั้งแต่วันที่ 3 มกราคม 2561 – 2 มกราคม 2563 รวมทั้งสิ้น 30 ครั้ง ในส่วนของการประชุมรายเดือน นักวิจัยแต่ละสาขาได้รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานของตน รวมทั้งข้อค้นพบ ปัญหาและอุปสรรคที่ได้จากการดำเนินงาน ทำให้ทราบความก้าวหน้าในการทำงานของแต่ละสาขาอย่างชัดเจน พร้อมทั้งการพิจารณาถกเถียงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ความสำนึกร่วม”

8. บทสรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลการวิจัยทั้ง 5 สาขา อันได้แก่ วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ ศิลปะการละคร สังคมศิลป์ และภาพยนตร์ ใน 3 หมายเหตุสำคัญช่วง พ.ศ. 2475-2550 พบว่า มีลักษณะเด่นร่วมกัน 5 ประการ ดังนี้

1. การผสมผสานศิลปะไทยกับศิลปะตะวันตก
2. ศิลปะ “สองทาง” ให้แก่กัน และ “ทวิวจน์” ต่อกัน
3. ศิลปะกับสังคม “สองทาง” ให้แก่กัน
4. ความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์
5. ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ในช่วง พ.ศ. 2475-2550 โดยประมวลสรุปจากการศึกษาลักษณะเด่น 4 ลักษณะข้างต้น ดังนี้

5.1 สำนึกร่วมในเรื่องความเป็นสมัยใหม่ หรือความทันสมัย

5.2 สำนึกร่วมในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะสาขาอื่น

5.3 สำนึกร่วมในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย กับสำนึกร่วมในเรื่องในการต่อต้านอำนาจเผด็จการ

5.4 สำนึกร่วมในเรื่องปัญหาสังคม

5.5 สำนึกร่วมในเรื่องคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยและอัตลักษณ์ความเป็นไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

5.6 สำนึกร่วมในเรื่องวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์

8.1 การผสมผสานศิลปะไทยกับศิลปะตะวันตก

หมายเหตุที่ 1 ช่วง พ.ศ. 2475-2500

พบว่าทุกสาขามีการเน้นการสร้างสรรคผลงานศิลปะอันเกิดจากการเปิดรับแนวคิดของศิลปะตะวันตกมาผสมผสานกับศิลปะไทย **สาขาสังคีตศิลป์** ตัวอย่างที่เด่นที่สุดก็คือ นวัตกรรมเพลงไทยสากลของ เอื้อ สุนทรสนาน อันเกิดจากการผสมผสานดนตรีตะวันตกกับดนตรีไทย ทำให้เกิดผลงานศิลปะที่แปลกใหม่ มีพลังดึงดูดใจผู้รับสูงมากซึ่งสนองนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมให้ทัดเทียมอารยประเทศ **สาขาทัศนศิลป์** ผลงานที่เด่นที่สุดคือ งานออกแบบ “พระศรีศากยเทศพลญาณ” โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี พระประธานแห่งพุทธมณฑล (ซึ่งสร้างตามคำสั่งของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม) นับเป็นนวัตกรรมอันเกิดจากการผสมผสานแรงบันดาลใจจากพระพุทธรูปปางลีลาสมัยสุโขทัยกับแนวคิดศิลปะแนวสมจริง (Realism) ของตะวันตก ซึ่งทำได้อย่างสมดุล ลงตัว และงดงาม จนกลายเป็นต้นแบบพุทธศิลป์ของประเทศไทย สร้างความประทับใจแก่ผู้รับและกระตุ้นให้ผู้รับเกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของ

ผลงานศิลปะ น่าสังเกตว่าผลงานสร้างสรรค์ของเอื้อ สุนทรสนานและของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีซึ่งมีสุนทรียภาพสูงมากนั้น แม้จะเริ่มต้นด้วยคำสั่งหรือนโยบายของรัฐ แต่ก็มีพลังเหนื่อกรอบความคิดทางการเมืองใดๆ ทั้งสามารถกระตุ้นให้ผู้รับเกิดความประทับใจ เกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของงานศิลปะแนวใหม่ แม้จะผ่านเลยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามไปแล้วก็ยังเป็นที่ประทับใจผู้รับจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่า “ศิลปะยืนยาว แต่(อายุของนัก)การเมืองสั้น”

ผลงานทัศนศิลป์ของศิษย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และรุ่นต่อๆ มาที่นำแนวคิดการผสมผสานศิลปะ ตะวันตกเข้ากับศิลปวัฒนธรรมไทยและชีวิตไทย ทำให้เกิดผลงานที่มีพลังทั้งอัตลักษณ์ความเป็นไทยและทั้งลักษณะสากลนั้น ที่เด่นได้แก่ ผลงานประติมากรรม ชื่อ *เสียงขลุ่ยทิพย์* (2492) ของ เขียน ยิ้มศิริ ซึ่งผสมผสานแรงบันดาลใจจากพุทธรูปปางลีลาและตุ๊กตาเสียดบาลสมัยสุโขทัย กับรูปทรงแบบตะวันตกหรือผลงานจิตรกรรมที่เกิดจากการผสมรูปแบบของศิลปะอิมเพรสชันนิสม์และคิวบิสม์ อาทิ ภาพวาดของ มิวเซียม ยิบอินซอย ประสงค์ ปัทมานุช เพื่อ หริพิทักษ์ ฯลฯ ก็เป็นที่สนใจของผู้ชมงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งแรกๆ เป็นอย่างมาก

สาขาศิลปะการแสดง ละครเวทีของหลวงวิจิตรวาทการที่นำแนวทางของศิลปะตะวันตกมาผสมผสานกับดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย รวมทั้งการสร้างฉาก แสง สีแบบตะวันตก ก็ถือเป็นนวัตกรรมที่มีความแปลกใหม่และสร้างความตื่นตาตื่นใจให้ผู้รับจำนวนมาก ที่สำคัญเพลงปลุกใจในละคร เช่น *เพลงเลือดสุพรรณ* ก็กระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมในเรื่องความรักชาติและสตรีนิยมไปด้วย และเพลงนี้ก็ยังเป็นที่นิยมถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ละครเพลงของคณะผกาวัลลี ซึ่งมีจุดเด่นที่ใช้ดนตรีไทยและดนตรีสากลประกอบการแสดงในฉากสวรรค์และฉากโลกมนุษย์ ก็สร้างความประทับใจและความสำนึกร่วมในสุนทรียภาพของดนตรีและละครในหมู่ผู้ชมเป็นอันมาก

สาขาวรรณศิลป์ นักเขียนไทยที่นำแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมตะวันตกมาสร้างนวนิยายไทยก็ทำให้เกิดผลงานที่แปลกใหม่ มีพลังดึงดูดใจผู้อ่านมากขึ้น อาทิ นวนิยายเรื่อง *ปราสาทมิด* (2498) ของ จุลลดา ภักดีภูมินทร์ ได้รับแรงบันดาลใจจากนวนิยายเรื่อง *Rebecca* ของ Daphne du Maurier หรือผลงาน 2 เรื่องของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แก่เรื่อง *หลายชีวิต* (2497) ซึ่งได้แรงบันดาลใจจาก เรื่อง *The Bridge of San Luis Rey* ของ Thornton Wilder กับเรื่อง *ไผ่แดง* (2498) ที่ได้แรงบันดาลใจจากเรื่อง *Camillo* ของ Giovanni Guareschi ก็มีพลังดึงดูดใจผู้อ่านเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมและวรรณกรรมวิจารณ์

แนวก้าวหน้าของไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสังคมนิยมจากประเทศโซเวียตรัสเซียและจีน ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 อาทิ นวนิยายเรื่อง *แลไปข้างหน้า* ของศรีบูรพา *ปีศาจ* ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ บทกวี *อีสาน* และ *เปิบข้าว* ของ “นายผี” และ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่สำคัญมีบทวิจารณ์แนวสังคมนิยมหรือแนวเพื่อชีวิตเพื่อประชาชนที่ต่อต้านชนชั้นศักดินาของ อัสนี พลจันทร บรรจง บรรเจิดศิลป์ และ จิตร ภูมิศักดิ์จำนวนมาก บทที่มีพลังกระตุ้นสำนึกร่วมเรื่องความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นและศิลปะเพื่อประชาชน แต่ถูกห้ามเผยแพร่ในช่วงรัฐบาลเผด็จการทหาร

ส่วนสาขาภาพยนตร์ ซึ่งเป็นศิลปะที่นำเข้ามาจากตะวันตกและเป็นสาขาน้องใหม่สุด ซึ่งรัฐบาลคณะราษฎรและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ความรู้และนโยบายของรัฐบาลนั้น ส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ประเภทสารคดี หรือภาพยนตร์บันเทิงที่มีการดัดแปลงบทจากนวนิยายหรือบทละครที่มีชื่อเสียง อย่างไรก็ตามก็มีการสร้างบทใหม่เพื่อสนองนโยบายด้านทหารนิยมหรือชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เช่น ภาพยนตร์เรื่อง *เลือดทหารไทย* (พ.ศ. 2478) ซึ่งขุนวิจิตรมาตราเป็นผู้เขียนบทและใช้ประโยชน์จากกองทัพไทยในการถ่ายทำนั้น มีผู้ศึกษาเปรียบเทียบภาพยนตร์เรื่องนี้กับภาพยนตร์อิตาลีเรื่อง *Cavalleria* ของ Goffredo Alessandrini ว่ามีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่สอดแทรกอุดมการณ์ชาตินิยมและทหารนิยมไว้อย่างชัดเจน และเป็นภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่อที่มีแก่นเรื่องเดียวกัน คือการเล่าถึงนายทหารที่ตัดสินใจละทิ้งชีวิตส่วนตัวและความรักเพื่อเข้าร่วมรบในสงคราม¹

หมายเหตุที่ 2 ช่วง พ.ศ. 2501-2529

สาขาทัศนศิลป์ ศิลปินไทยกลุ่มหนึ่งได้ยืมกลวิธีของศิลปะเซอร์เรียลลิสม์จากยุโรปมาผสมผสานกับเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม การเมือง และพุทธศาสนา อาทิ ภาพจิตรกรรมชุด *ไม่มีชื่อ* (2513) ของถวัลย์ ดัชนี ที่ต้องการประณามมารศาสนาที่ลักลอบตัดเศียรพระไปขาย จึงนำเทคนิคการตัดต่อบางส่วนของตัวเองแล้วเข้ากับสถาปัตยกรรมวัด ทำให้ผู้เข้าใจผิดคิดว่าถวัลย์ลบล้างศาสนา จึงแสดงปฏิกิริยาต่อต้านด้วยการกรีดภาพชุดนี้ ภาพจิตรกรรมชื่อ *เจ้าแม่กาลีแห่งศตวรรษที่ 20* (2515) ของ สมชาย หัตถกิจโกศล วิพากษ์การเข้ามา

¹ อ้างอิงจาก Tachart Pacharee. *It cinema di propaganda italiana e thailandese dal 1934 al 1943, la Tasi del Corso di Dottorato di Ricerca in Italianistica* (indirizzo: cinema) Università degli Studi di Roma “Tor Vergata,” Roma 2015 (153-166.) และจากรายงาน “อักษรพาที” ของวิทยุแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 13 กรกฎาคม 2562.

ของทหารอเมริกันทำให้เกิดปัญหาหญิงบริการที่น่าขยะแขยง โดยนำกลวิธีตัดต่อภาพมนุษย์ สัตว์ และพืช มาปะติดรวมกันตามกลวิธีของศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ ผลงานแนวเซอร์เรียลลิสม์เหล่านี้มีพลังในการกระตุ้นผู้ชมให้เกิดความตกใจและประหลาดใจอย่างสูง ถึงขนาดทำให้ผู้ชมเกิดสำนึกร่วมในประเด็นปัญหาที่ศิลปินต้องการสื่อ ศิลปินอีกกลุ่มสร้างงานแบบนามธรรม โดยได้รับแรงบันดาลใจจาก Abstract Art ของตะวันตก อาทิ ผลงานของอนันท์ ปาณินท์ พิชญ์ ศุภนิมิต ฯลฯ ผลงานแนว “ศิลปะเพื่อศิลปะ” เหล่านี้มีจุดยืนตรงกันข้ามกับผลงานแนวสังคมนิยมสังคม (Social Realism) หรือแนว “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะผลงานที่ได้รับแรงบันดาลใจจาก Socialist Art ของโซเวียตและจีน ชื่อ *คัตเอาต์การเมืองรำลึกถึง 2 ปี 14 ตุลาคม (2518)* ที่ชมรมศิลปินแห่งประเทศไทยได้จัดแสดงขึ้นที่ถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งวิพากษ์สังคมการเมืองไทยภายใต้การปกครองของผู้นำทหารเผด็จการ ซึ่งกระทบใจผู้ชมจนเกิดสำนึกร่วมในด้านการต่อต้านอำนาจเผด็จการและการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย

สาขาศิลปะการละคร คำรณ คุณะดิลก ผู้นำกลุ่ม “พระจันทร์เสี้ยวการละคร” ได้รับแรงบันดาลใจจากบทละครของ Bertolt Brecht เรื่อง *Die Ausnahme und die Regel* (ข้อยกเว้นและกฎเกณฑ์) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตคนงานที่ถูกนายจ้างกดขี่มาสร้างเป็นบทละครเรื่อง *นี้แหละโลก (2519)* โดยนำวงปี่พาทย์มาบรรเลงแทนวงดนตรีตะวันตก นำตัวละครจากวรรณคดีไทย 3 ตัวมาทำหน้าที่เป็นผู้พากย์และนำเทคนิคการแสดงพื้นบ้านไทยมาประยุกต์ใช้ ละครเรื่องนี้สะท้อนปัญหาของสังคมไทยและมีพลังดึงดูดใจผู้ชมละครอย่างสูงอย่างเห็นได้ชัด จนถึงขั้นเกิดสำนึกร่วม เห็นใจกรรมกรที่ถูกนายทุนเอาเปรียบในช่วงก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม

สาขาสังคีตศิลป์ “เพลงเพื่อชีวิต” ที่เฟื่องฟูเป็นที่นิยมมาก โดยเฉพาะในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 – 6 ตุลาคม 2519 ก็เพราะมีการผสมผสานเครื่องดนตรีตะวันตกในวงดนตรีไทย มีการรับแรงบันดาลใจจากนักร้องอเมริกัน เช่น Bob Dylan ฯลฯ จากเพลงโฟล์กซอง อเมริกัน ตลอดจนจากทำนองจังหวะ มาผสมผสานกับเพลงลูกทุ่งไทย เพลงหมอลำ ฯลฯ ทำให้เกิดแนวเพลงที่ใหม่ มีทำนอง จังหวะ เข้าใจ ประกอบกับการประพันธ์เนื้อร้องที่มีวรรณศิลป์และมีเนื้อหาต่อต้านเผด็จการต่อต้านสหรัฐอเมริกา และแสดงความเห็นใจชาวนา กรรมกรที่ทุกข์ยาก จึงทำให้เพลงเพื่อชีวิตมีพลังดึงดูดใจสูงมากถึงขั้นกระตุ้นผู้ฟังจำนวนมากให้เกิดสำนึกร่วมได้

สาขาภาพยนตร์ มีการเปิดรับอิทธิพลจากภาพยนตร์ตะวันตก โดยนำมาประยุกต์ผสมผสานกับปัญหาสังคมไทย จนทำให้นักสร้างภาพยนตร์ไทยรุ่นใหม่สามารถสร้างภาพยนตร์แนวใหม่ ที่ทันสมัยทั้งเนื้อหาและรูปแบบ จนถึงจุดใจผู้ชมไทยที่ไม่ยอมดูภาพยนตร์ไทยให้กลับมาชอบได้ ภาพยนตร์กลุ่มนี้ที่โดดเด่น เช่น เรื่อง *ทองพูนโคกโพ ราษฎรเต็มขั้น* ของ มจ.ชาตรีเฉลิม ยุคล ซึ่งได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์อิตาลีเรื่อง *Bicycle Thieves* แล้วปรับปรนมาเป็นเรื่องของคนขับแท็กซี่ที่รกรกยนต์ที่ตนเองใช้ประกอบอาชีพ เรื่อง *เทพธิดาบาร์ 21 (2521)* ของยุทธนา มุกดาสนิท ที่ได้รับอิทธิพลจากบทประพันธ์ของนักประพันธ์ฝรั่งเศส ฌอง-ปอล ซาทร์ (Jean-Paul Sartre) โดยปรับประยุกต์มาเป็นเรื่องของโสเภณีไทยที่ทำงานในบาร์ หรือเรื่อง *เมืองในหมอก (2520)* ของ เพ็ญพล เชยอรุณ ที่ได้รับอิทธิพลจากบทละครเรื่อง *Le Malentendu* ของอัลแบร์ต กามูส์ (Albert Camus) โดยปรับประยุกต์มาเป็นเรื่องไทยที่เกิดขึ้นในโรงเตี๊ยมเล็กๆ ที่แม่ฮ่องสอน ซึ่งมีแม่เป็นเจ้าของโรงเตี๊ยมฆ่าลูกชายของตนด้วยความเข้าใจผิด เป็นต้น ภาพยนตร์เหล่านี้มีพลังดึงดูดในสูง สามารถกระตุ้นผู้ชมให้เกิดความสำนึกร่วมในปัญหาและสาระที่ผู้สร้างภาพยนตร์ต้องการเสนอได้

สาขาวรรณศิลป์ นวนิยายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากเค้าโครงเรื่องของนวนิยายตะวันตก อาทิ เรื่อง *พิษสวาท (2514)* ของ ทมยันตี ที่ได้รับแรงบันดาลใจเรื่อง *Ziska: The Problem of a Wicked Soul* ของ Marie Corelli ซึ่งสร้างความแปลกใหม่เป็นที่น่าสนใจของผู้อ่าน

หมวดหมายที่ 3 ช่วง พ.ศ. 2530-2550

สาขาวรรณศิลป์ งานวรรณกรรมของไทยที่ได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมตะวันตกแล้วประยุกต์ให้เข้ากับบรรยากาศของไทย อาทิ นวนิยายเรื่อง *กาเหว่าที่บางเพลง (2532)* ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้รับอิทธิพลจาก เรื่อง *The Midwich Cuckoos* ของ John Wyndham หรือวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง *ความลับของดาวมรกต (2537)* ของ ว. วนิจฉัยกุล ซึ่งปรับประยุกต์จากเรื่อง *The Secret of the Emerald Star* ของ Phyllis A. Whitney และเรื่อง *เพชรพระอุมา* (ที่เขียนจบในปี 2530) ของ พนมเทียน ได้รับแรงบันดาลใจจากนวนิยายเรื่อง *King Solomon's Mines* ของ Sir H. Rider Haggard เห็นได้ว่าการผสมผสานอิทธิพลตะวันตกกับวรรณกรรมไทย ส่งผลให้เกิดผลงานที่แปลกใหม่ มีพลังกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิด

ความสนใจ และเกิดสำนึกร่วมได้ น่าสังเกตว่าวรรณกรรมไทย เช่น เรื่อง *อสรพิษ* ของ แदनอร์ธ แสงทอง เมื่อได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศ โดยนักแปลฝีมือดี Marcel Barang ก็เป็นที่นิยมมาก โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศส ถึงกับได้รับเลือกเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยนับเป็นการย้อนกลับอิทธิพลของวรรณกรรมไทยสู่ตะวันตก

สาขาศิลปะการละคร ตัวอย่างที่โดดเด่นที่สุดของการผสมผสานเทคนิคกลวิธีตะวันตกเข้ากับเนื้อหาสาระของสังคมการเมืองไทยและศิลปะพื้นบ้านของไทยได้อย่างลงตัว คือ ละครเวทีเรื่อง *คือผู้อาวุโสน์* (2530) ของคำณ คุณะดิลก แห่งคณะละครพระจันทร์เสี้ยว คำณได้นำกลวิธีการแสดงละครเอพิค ของแบร์ทอลท์ เบรคชท์ ที่กระตุ้นให้ผู้ชมฉุกละหุก กับกลวิธีการใช้ร่างกายและเสียงเล่าเรื่องจาก Poor Theatre ของนักการละครชาวโปแลนด์ ชื่อ Jerzy Grotowsky มาประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอบทละครเกี่ยวกับรัฐบุรุษไทย ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งคำณเขียนบทเองและกำกับการแสดงเอง ทั้งนี้ เขาได้นำเพลงพื้นบ้านของไทย และฉากบางตอนของวรรณกรรมไทยมาใช้ด้วย ทำให้การแสดงดึงดูดใจผู้ชมและกระตุ้นพลังทางปัญญาและสำนึกร่วมเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น ละครเรื่องนี้ได้รับการยกย่องจาก เจตนา นาควัชระ ว่าเป็น “แสงสว่างนำทางให้แก่เวทีละครร่วมสมัยของไทย” และแสดงถึงศักยภาพของศิลปินไทยในการปรับประยุกต์อิทธิพลของละครตะวันตกมาใช้กับความเป็นไทยได้อย่างสมบูรณ์²

“ละครไทยร่วมสมัย” ของ ภัทราวดี มีชูธน แห่งภัทราวดีเธียเตอร์ก็ตั้งอยู่บนรากฐานของการผสมผสานกันระหว่างศิลปะไทยกับตะวันตกอย่างชาญฉลาด ภัทราวดีทดลองสร้างละครไทยร่วมสมัยด้วยการนำเรื่องราวจากวรรณคดีไทย นิทานพื้นบ้าน รวมทั้งคำสอนของพุทธศาสนา มาเสนอผ่านศิลปะการแสดงร่วมสมัยที่มีความเป็นสากล ตั้งแต่เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ไปจนถึงวิธีการแสดงที่มีการผสมผสานกันระหว่างการร้องเพลง การละคร การเต้นรำ ทั้ง Ballet, Jazz, Hip-Hop ฯลฯ ผลงานละครไทยร่วมสมัยของภัทราวดีเรื่องแรก คือ *สิงห์ไกรภพ* หรือ *นิทานช้างวัด* (2535) ซึ่งดัดแปลงเนื้อหาจากงานประพันธ์ของสุนทรภู่ และใช้บทกลอนของกวีเอกแห่งต้นรัตนโกสินทร์ผู้นี้เป็นบทขับร้องและบทเจรจา มีการประพันธ์เพลงโดยใช้ทำนองเพลงไทยเดิม และใช้เครื่องดนตรีไทยผสมกับดนตรีสากล ทำให้ละครไทยร่วมสมัยของภัทราวดี มีทั้งความแปลกใหม่ ประทับใจผู้ชม และกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของศิลปะไทยในรูปแบบใหม่

² เจตนา นาควัชระ. (2547). “คือผู้อาวุโสน์...ทางอันแจ่มใสของละครเวทีไทย” ใน *พลังการวิจารณ์ ศิลปะการละคร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ณ เพชร, 263-270”

ผลงานของศิลปินและนักออกแบบท่าเต้น พิเชษฐ์ กลั่นชื่น และ จิตติ ชมพี ที่ผสมผสานการเต้นแบบตะวันตกกับนาฏศิลป์ไทยอย่างลงตัว ก็ได้รับความสนใจจากผู้ชมโดยเฉพาะในเวทีการแสดงระดับนานาชาติ

สาขาสังคีตศิลป์ การผสมผสานระหว่างดนตรีไทยประเพณีกับดนตรีตะวันตก ของวงฟองน้ำทำให้เกิดนวัตกรรมดนตรีไทยร่วมสมัย ที่กระตุ้นความสนใจและความสำนึกร่วมของดนตรีไทยปัจจุบันให้รู้สึกภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติตนเอง และเมื่อวงฟองน้ำได้ออกแสดงคอนเสิร์ตในต่างประเทศ โดยเฉพาะในลอนดอนในปี 2530 ก็ได้มีการลงข่าวในหนังสือพิมพ์ไทยแสดงความชื่นชม และร่วมสำนึกในคุณค่าของดนตรีไทยในรูปแบบสากลที่คนร่วมสมัยเข้าถึงได้อย่างดียิ่ง³

สาขาทัศนศิลป์ เมื่อคณะศิลปินไทยนำโดยเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ และ ปัญญา วิจินธนสาร ได้ร่วมกันวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดพุทธประทีป ประเทศอังกฤษ ช่วง พ.ศ. 2527-2531 นั้น ทำให้ภาพจิตรกรรมไทยประเพณีที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติเป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่ชาวตะวันตก ทั้งนี้ **ปัญญา วิจินธนสาร** ได้วาดภาพมารผจญ “แนวโพสต์โมเดิร์น” โดยผสมผสานภาพบุคคล เหตุการณ์ ยุทธโศกกรรม ของโลกตะวันตกร่วมสมัยเข้ากับองค์การผจญ นับเป็นการบุกเบิกต่อยอดแนวทางจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีสู่งานทัศนศิลป์ส่วนตัวที่สื่อถึงความเป็นอิงพระพุทธรศาสนา และทำให้เกิดกระแสงานทัศนศิลป์ไทยแนวใหม่ต่อมา อาทิ ภาพจิตรกรรมชื่อ *ปฏิปทาแห่งจิตวิญญาณ* (2544) ซึ่งปัญญานำเรื่องราวจากวรรณคดี *ไตรภูมิพระร่วง* และจิตรกรรมไทยประเพณีตอนพระพุทธเจ้าผจญมารมาเป็นรากฐานของแนวคิดในการสร้างสรรค์ ด้วยกลวิธีจากการจัดวางองค์ประกอบใหม่และรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมีความเป็นสากล สามารถกระตุ้นอารมณ์และพุทธิปัญญา ได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในช่วงทศวรรษ 2530-2540

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลั่งไหลมาสู่ทวีปเอเชียและไทย ศิลปินไทยหลายคนที่เข้าถึงแก่นของศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถสร้างสรรค์งานที่มีอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทย และมีพลังดึงดูดใจวงการศิลปะในโลกตะวันตกเป็นอย่างสูง อาทิ **มณฑิร บุญมา** ที่นำวัสดุพื้นบ้านจากชนบทไทยมาสร้างผลงานประติมากรรม ศิลปะสื่อผสม และศิลปะจัดวางที่มีรูปร่างใหม่แปลกตา เช่น สลูป เจดีย์-กลอง หรือสร้าง

³ จันทิมา นิลทองคำ. (2540). *การศึกษาวีเคราะห้วงดนตรีไทยร่วมสมัย กรณีศึกษาวงฟองน้ำ* วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 92

ผลงานที่ทำให้ผู้ชมสามารถสูดกลืนสุนไพโรเสมือนการบำบัดด้วยวิถีธรรมชาติ เช่น House of Hope (2539-2540) ซึ่งต่อมาได้รับคัดเลือกไปแสดงในนิทรรศการนานาชาติ Venice Biennale ครั้งที่ 51 ฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช ได้เสนอผลงาน ชื่อ Untitled 1998 (pad thai) (2533) ด้วยการทำถ้วยเตี้ยผัดไทยในหอศิลป์ กลางกรุงนิวยอร์ก ปรากฏการณ์ทางศิลปะที่เกิดจากกระบวนการประกอบอาหารและรับประทานอาหาร ร่วมกันของผู้เข้าชมสร้างความแปลกใหม่อย่างมากแก่โลกศิลปะตะวันตก ถือเป็นงานทัศนศิลป์แนวใหม่ที่เน้น การแสดงออกเชิงความคิดนำ (Conceptual Art) หรือเป็นการสร้างงานด้วย Performance Art อันเป็น กระแสงานศิลปะยุคหลังสมัยใหม่ที่สำคัญ ซึ่งส่งอิทธิพลทั้งต่อวงการทัศนศิลป์ไทยและนานาชาติอย่างโดดเด่น ในทำนองเดียวกัน สาศรินทร์ เครืออ่อน ก็ได้นำเสนอวัฒนธรรมลงแขกทำนาไทย ในกรอบของเทศกาล ศิลปะนานาชาติ Documenta 12 ที่เยอรมนี ในปี 2550 ทำให้สาศรินทร์ได้เป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติอีก คนหนึ่ง เห็นได้ว่า ผลงานศิลปะที่นำเสนอแก่นของวัฒนธรรมไทยอย่างมีสุนทรีย์ภาพ มีทั้งอัตลักษณ์ความเป็นไทยและลักษณะสากล สามารถกระตุ้นความสำนึกร่วมและส่งอิทธิพลแก่วงการศิลปะตะวันตกได้

สาขาภาพยนตร์ ในช่วงทศวรรษ 2540 โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง มี ภาพยนตร์ที่ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยการนำเทคนิคและวิธีการถ่ายภาพยนตร์ที่ทันสมัยแบบตะวันตกมา ใช้เพื่อนำเสนอเรื่องเล่า ความเชื่อ ตำนานพื้นบ้านในอดีต โดยเฉพาะเรื่องผี หรือจิตวิญญาณทางไสยศาสตร์ ทำให้เกิดภาพยนตร์ไทยแนวใหม่ คือแนวสยองขวัญ ซึ่งเป็นที่นิยมในประเทศไทย โดยเฉพาะในระดับ นานาชาติ เช่น เรื่อง นางนาก (2542) ที่ผู้กำกับ นนทรีย์ นิมิตรบุตร นำตำนานเกี่ยวกับนางนาคมาตีความ ใหม่ และนำเสนอในมิติของความเป็นจริงแบบสารคดี โดยเน้นภาพสวยงาม อลังการ ซึ่งกระตุ้นความ ประทับใจแก่ผู้ชม และได้ให้อิทธิพลต่อภาพยนตร์ผีในเอเชีย ตลอดจนเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้าง ภาพยนตร์แนวใหม่ เรื่อง ชัตเตอร์กดติดวิญญาณ (2547) ซึ่งใช้เทคโนโลยีและวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็น สื่อในการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับผี หรือเรื่อง ลุงบุญมีระลึกชาติ (2553) ที่ใช้เทคนิคแบบตะวันตกแนว โพสต์โมเดิร์น นำเสนอเรื่องจิตวิญญาณ เรื่องการกลับชาติมาเกิด ฯลฯ ทำให้ได้รับการยอมรับจากเวที ประกวดภาพยนตร์นานาชาติที่เมืองคานส์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ศิลปะทั้ง 5 สาขาต่างเปิดรับอิทธิพลจากภายนอก โดยเฉพาะจากตะวันตก โดยนำมา ผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรมของไทย สร้างผลงานที่เป็นนวัตกรรม ซึ่งมีลักษณะแปลกใหม่ ทันสมัย มีทั้ง ลักษณะสากล และอัตลักษณ์ความเป็นไทย มีพลังดึงดูดสูง จนกระตุ้นให้เกิดความสนใจ และความสำนึก

ร่วมของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่สำคัญ ศิลปินไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาทัศนศิลป์และภาพยนตร์ ประสบความสำเร็จในการนำเสนอผลงานศิลปะที่มีอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทย และสามารถสร้างอิทธิพลย้อนกลับให้แก่วงการศิลปะของโลกตะวันตกด้วย

8.2 ศิลปะ “สองทาง” ให้แก่กัน หรือ “ทวิวัจน” ต่อกัน

ลักษณะเด่นนี้เกิดขึ้นในศิลปะทั้ง 5 สาขา ซึ่งมีทั้งที่เกิดขึ้นในตัวศิลปินคนเดียวที่มีความสามารถหลากหลาย และที่เกิดจากรากฐานความสัมพันธ์ข้ามสาขาและระหว่างสาขา

8.2.1 งานศิลปะที่เกิดจากศิลปินที่มีความสามารถหลายทาง (versatility)

ศิลปินคนเดียวที่มีความสามารถหลายทาง ทำนองเดียวกับช่างพื้นบ้านในอดีต เช่น **ป. อินทรปาลิต** นักเขียนที่มีความสามารถด้านวรรณศิลป์สูง ต่อมาเป็นนักเขียนบทละครและเป็นผู้กำกับ เป็นนักพากย์หนัง เขียนบทภาพยนตร์และเป็นผู้กำกับเองด้วย เห็นได้ว่าความสามารถด้านวรรณศิลป์ “สองทาง” ให้กับศิลปะการละคร และภาพยนตร์ ผลงานศิลปะของ ป. อินทรปาลิต จึงมีความหลากหลายและมีพลังดึงดูดสูง โดยเฉพาะด้านการใช้อารมณ์ขัน ซึ่งกระตุ้นให้ผู้รับเกิดความประทับใจและเกิดสำนึกร่วมในเรื่องเหตุการณ์บ้านเมืองที่ศิลปินเสนอ **เหม เวชกร** ใช้ความสามารถด้านทัศนศิลป์ (เป็นจิตรกร นักวาดภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนา วรรณคดีไทย) “สองทาง” ให้แก่ผลงานด้านวรรณศิลป์ (เขียนนวนิยายภาพสยองขวัญ) และด้านสังคมศิลป์ (ประพันธ์เพลงลูกทุ่ง) ฯลฯ **อังคาร กัลยาณพงศ์** ใช้ความเป็นกวี “สองทาง” ให้แก่ผลงานทัศนศิลป์ ส่งผลให้ผู้อ่านบทกวีเข้าถึงผลงานจิตรกรรมของเขาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเกิดสำนึกร่วมในเรื่องธรรมชาติ จักรวาล กาลเวลา และพุทธปรัชญา **สุรชัย จันทิมาธร** ใช้ความเป็นกวี “สองทาง” ให้แก่สังคมศิลป์ ทำให้ “เพลงเพื่อชีวิต” ของวงคาราวาน ซึ่งเปี่ยมด้วยคุณค่าทางวรรณศิลป์และคติศิลป์ มีพลังดึงดูดใจผู้ฟังจำนวนมาก จนถึงขั้นทำให้เกิดสำนึกร่วมในเรื่องสังคม การเมืองและความรู้สึกผิดชอบชั่วดี **เป๊ยก โปสเตอร์** ใช้ความสามารถด้านทัศนศิลป์ (เป็นจิตรกร นักวาดภาพโปสเตอร์) “สองทาง” ให้แก่ศักยภาพด้านการเป็นผู้เขียนบท ผู้กำกับภาพยนตร์ อาทิ เรื่อง *โชน* ที่มีแสง-เงา ที่ดึงดูดใจผู้ชม **ยุทธนา มุกดาสนิท** ใช้ความสามารถด้านสื่อสารมวลชน และด้านการละคร “สองทาง” ให้แก่ภาพยนตร์ที่เขาเป็นผู้กำกับ (อาทิ *เทพธิดาบาร* 21, *เทพธิดาโรงงาน*) ซึ่งมีพลังดึงดูดสูง ทำให้ผู้ชมภาพยนตร์เกิดสำนึกเกี่ยวปัญหา โสณณี ปัญหากรรมกร ฯลฯ ร่วมไปกับผู้สร้างด้วย ตัวอย่างสุดท้ายได้แก่ **वलันต์ สิทธิเชตต์** ศิลปินที่มี

ความสำนึกร่วมด้านสังคมการเมืองสูง ได้ใช้ความเชี่ยวชาญด้านจิตรกรรม “ส่องทาง” ให้แก่ทัศนศิลป์แขนงอื่น อาทิ ประติมากรรม สื่อประสม สื่อวีดิทัศน์ ศิลปะแนวเน้นความคิดนำ ศิลปะแสดงสด ตลอดจน “ส่องทาง” ให้แก่วรรณศิลป์ (เขียนเรื่องสั้น บทกวี และบทละคร) วสันต์ได้รวมพลังของศิลปะทุกรูปแบบเพื่อแสดงออกซึ่งการต่อต้านอำนาจเผด็จการ ต่อต้านภิกษุทุศีล ต่อต้านนโยบายวัฒนธรรมที่ละเลยศิลปะของประชาชนระดับล่าง ฯลฯ พลังจากศิลปะหลายสาขาเหล่านี้ทำให้ผลงานศิลปะของวสันต์มีศักยภาพสูงและมีพลังที่เข้มข้นจนสามารถกระตุ้นสำนึกร่วมของผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8.2.2 งานศิลปะที่เกิดจากความสัมพันธ์ข้ามสาขา (cross-disciplinary) และระหว่างสาขา (inter-disciplinary)

ตัวอย่างที่เห็นชัด ได้แก่ ผลงานเพลงสุนทราภรณ์ อันเกิดจากการ “ส่องทาง” ให้แก่กัน ระหว่างศิลปินสาขาสังคีตศิลป์ (เอื้อ สุนทรสนาน ผู้แต่งทำนองเพลง) กับศิลปินสาขาวรรณศิลป์ (แก้ว อัจฉริยะกุล ผู้แต่งคำร้อง) และส่องทางให้ศิลปินนักร้องที่มีคุณภาพสูงยิ่ง (เช่น มณฑนา โมรากุล) ทำให้เพลงของวงดนตรีกรมโฆษณาการ เปี่ยมด้วยทำนองไพเราะ เนื้อเพลงที่ลุ่มลึก และลีลาการร้องเพลงที่จับใจ เป็นที่ประทับใจของผู้ฟังทั่วประเทศ และช่วยกระตุ้นให้เกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของวัฒนธรรมดนตรี นับตั้งแต่สมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงปัจจุบัน น่าสังเกตว่า วรรณศิลป์ (นวนิยาย) เป็นศิลปะที่ “ส่องทาง” ให้แก่ศิลปะสาขาอื่นจำนวนมาก อาทิ ส่องทางให้แก่สังคีตศิลป์ ศิลปะการละคร และภาพยนตร์ เช่น นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ของพนมเทียน ถูกแปลงเป็นละครวิทยุมีเพลงประกอบที่โด่งดัง 5 เพลง (ผลงานของเอื้อ สุนทรสนาน และ แก้ว อัจฉริยะกุล) ต่อมากลายเป็นละครเวทีและละครโทรทัศน์ และเป็นภาพยนตร์ในที่สุด ทั้งนี้ ในช่วง พ.ศ. 2475-2500 มีสถิติว่านวนิยายได้รับการดัดแปลงให้เป็นภาพยนตร์ถึงปีละ 50-80 เรื่อง

สังคีตศิลป์กับศิลปะการละคร “ส่องทาง” ให้แก่กัน นอกจากกรณีของ *จุฬาทรีคูณ* ละครเพลงของหลวงวิจิตรวาทการก็เป็นอีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เพลงในละคร เช่น *เลือดสุพรรณ* มีพลังดึงดูดสำคัญทำให้ผู้ชมประทับใจในเนื้อหาและการแสดงมากขึ้น ถึงขนาดที่เกิดความรู้สึกร่วมในเรื่องความรักชาติอันหนึ่งเพลง *น้ำตาแสงใต้* ในละครเวทีเรื่อง *พันท้ายนรสิงห์* หรือ เพลง *หากรู้สักนิด* ในละครเวที เรื่อง *บ้านทรายทอง* สร้างความประทับใจแก่ผู้ชมมากเช่นกัน น่าสังเกตว่า พลังของเพลงนั้นอยู่ได้นานกว่าละคร แม้ว่า

ละครจะตายไปแล้ว แต่เพลงกลับยังคงอยู่ และยังเป็นที่ยินยมนจนถึงปัจจุบัน แสดงว่า “วัฒนธรรมสำนักฝั่งรากลึกด้วยคีตศิลป์” ในทำนองเดียวกันสังคีตศิลป์กับภาพยนตร์ก็ส่องทางให้แก่กันด้วย ภาพยนตร์ที่มีเพลงที่ไพเราะ เช่น *มนต์รักลูกทุ่ง* 16 ปีแห่งความหลัง หรือ โทน ก็สามารถสร้างพลังดึงดูดใจผู้ชมมากยิ่งขึ้น

สังคีตศิลป์ “ส่องทาง” ให้แก่ทัศนศิลป์ เช่น เพลงเดิน ของ หลวงวิจิตรวาทการ ส่องทางให้แก่ประติมากรรม *รูปชายเปลือยกำลังเดิน* ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ในร้านศิลปากร ระหว่างงานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2482 นอกจากนี้ *ทัศนศิลป์ได้ส่องทางให้แก่วรรณศิลป์* ด้วย อาทิ ภาพจิตรกรรมเซอร์เรียลลิสม์ของ **Salvatore Dali** ชื่อ *The Persistence of Memory* ส่องทางให้แก่เรื่องสั้น เรื่อง *สังขาร* ของ สุรชัย จันทิมาธร หรือ ผลงานของศิลปินตะวันตกเกี่ยวกับการต่อต้านสงครามส่องทางให้เรื่องสั้นชื่อ *ภาพชิ้นสำคัญ* ของ วรฤทธิ ฤทธาคนี เป็นต้น

ผลงานของศิลปะที่เกิดจากการ “ทวิวิจน์” ต่อกันของศิลปะ/ศิลปิน

การรวมตัวของศิลปินต่างสาขา เช่น กลุ่ม “จักรวรรดิศิลปิน” หรือสมาคม “จิตรกรและประติมากร” ในช่วงหมุดหมายที่ 1 ทำให้เกิดทวิวิจน์ต่อกันทางวาจา หรือทางความคิด ทำให้เกิดสำนึกร่วมในการมุ่งมั่นสร้างงานและแสดงผลงานศิลปะต่อสาธารณชน สำหรับหมุดหมายที่ 2 ทวิวิจน์ที่โดดเด่นที่สุดคือการทวิวิจน์ระหว่างบรูซ แกสตัน ศิลปินชาวตะวันตกที่เชี่ยวชาญดนตรีสากลและรักดนตรีไทย กับบุญยงค์ เกตุคง ศิลปินชั้นครูชาวไทยที่เชี่ยวชาญดนตรีไทยประเพณี การทวิวิจน์ในระดับโครงสร้างลึกของศิลปินดนตรีตะวันตกกับดนตรีไทย และการทวิวิจน์ด้วยวาจาระหว่างศิลปินทั้งสอง ยังผลให้เกิดวงดนตรีฟองน้ำ และนวัตกรรม “ดนตรีไทยร่วมสมัย” ที่มีทั้งอัตลักษณ์ของความเป็นไทย และความเป็นสากล ซึ่งมีพลังดึงดูดใจผู้ฟังชาวไทยสมัยใหม่ให้กลับมาสนใจดนตรีไทย และเกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของมรดกไทย นอกจากนี้ การริเริ่มนำดนตรีไทยร่วมสมัยไปแสดงในต่างประเทศหลายประเทศ ก็ทำให้นานาชาติรู้จักและสนใจดนตรีไทยมาก และทำให้นักดนตรีไทยอื่นๆ เกิดสำนึกร่วมที่จะนำดนตรีไทยร่วมสมัยเสนอต่อสังคมไทยและต่อเวทีนานาชาติด้วย

กล่าวโดยสรุป ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของศิลปะทั้ง 5 สาขา ในอันที่จะทำให้ผลงานสร้างสรรค์มีพลังสูงขึ้น มีความหลากหลาย ลุ่มลึก รุ่มรวยมากขึ้นนั่นก็คือ การให้ความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์

ระหว่างศิลปะต่างสาขา การที่ศิลปะสองทางให้แกกันหรือมีทวิวิจน์ต่อกันนับเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้การสร้างสรรคศิลปะมีศักยภาพสูง มีพลังที่จะกระตุ้นความสนใจ ความประทับใจ หรือปลุกให้เกิดสำนึกร่วมในหมู่ผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8.3 ศิลปะกับสังคม “สองทาง” ให้แกกัน

พลังของงานศิลปะนั้นมิได้เกิดจากการที่ศิลปะ (หรือศิลปิน) สองทางให้แกกันเท่านั้น หากแต่เกิดจากการที่ศิลปะกับสังคมสองทางให้แกกันด้วย ศิลปะมีอาจดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ (autonomous) โดยไม่ขึ้นกับปัจจัยภายนอกหรือการเชื่อมโยงกับสังคม จึงเกิดเป็นแนวคิดศิลปะกับสังคมสองทางให้แกกัน ซึ่งปรากฏให้เห็นในศิลปะทั้ง 5 สาขา ซึ่งมีทั้งกรณีศิลปะสะท้อนสังคม และศิลปะชี้นำสังคม

หมายเหตุหมายเลข 1 ช่วง พ.ศ. 2475-2500

สาขาวรรณศิลป์ ผลงานวรรณศิลป์ที่สะท้อนสังคมอย่างเห็นได้ชัด เช่น *หัตถนิยายชุดสามเกลอ* ของ ป. อินทรปาลิต ที่สะท้อนภาพของสังคมและการเมือง สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างต่อเนื่อง ผู้ประพันธ์เลือกเหตุการณ์ที่ดึงดูดใจผู้อ่านหลายช่วง อาทิ ตอนประกาศรัฐธรรมนูญ ตอนปลุกใจคนไทยให้รักชาติ ตอนเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส และตอนไทยส่งทหารไปร่วมรบกับทหารอเมริกันเพื่อต่อสู้กับเกาหลีเหนือที่เป็นคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์ก็ใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยเฉพาะอารมณ์ขัน แสดงทัศนะตอบโต้นโยบายรัฐและผู้นำอย่างแยบยล เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง *สี่แผ่นดิน* (2496) ผู้ประพันธ์คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สะท้อนเหตุการณ์ทางสังคมการเมือง ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึง การสวรรคตของรัชกาลที่ 8 แต่ด้วยมุมมองและจุดยืนของผู้นิยมเจ้า ผู้ประพันธ์จึงใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ แสดงทัศนะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมทั้งตอบโต้วัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ โน้มน้าวชักจูงให้ผู้อ่านเกิดความหวงหาอาลัยสภาพ “บ้านเมืองดี” แต่เดิม และอาจเป็นไปได้ว่า ผู้ประพันธ์มุ่งสร้างอุดมคติใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร เพื่อให้เหมาะกับกาลสมัยภายใต้ระบอบประชาธิปไตย เมื่อพระมหากษัตริย์หมดสิ้นพระราชภาระในการบริหารปกครองบ้านเมืองแล้ว⁴

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2562) “สถาบันกษัตริย์ในสี่แผ่นดิน” *มติชนสุดสัปดาห์* (ฉบับประจำวันที่ 6-12 ธันวาคม), 30

ช่วงทศวรรษ 2490 มีนักประพันธ์หลายคนต่อต้านนโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างเปิดเผย อาทิ ศรีบูรพา ในนวนิยายเรื่อง *แลไปข้างหน้า* ชี้ว่า เป็นการย่ำยีสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของประชาชน นักเขียนบางคนตอบโต้นโยบายรัฐที่ควบคุมการใช้ภาษา การใช้สรรพนาม และกำกับให้เนื้อเรื่องอยู่ในบรรทัดฐานของศีลธรรม ฯลฯ ด้วยการหยุดเขียนผลงาน เช่น ยาขอบ หยุดเขียน *ผู้ชนะสิบทิศ* แม่อนงค์ หยุดเขียน *แผ่นดินของเรา* ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดสำนึกร่วมกับนักเขียนในการต่อต้านการถูกกลืนเสรีภาพ

สาขาทัศนศิลป์ สมโภชน์ อุปอินทร์ วาดภาพชื่อ *กรุงเทพฯ 2500: ยุคแห่งเผด็จการ* (พ.ศ. 2500) แสดงทัศนวิจารณ์โดยวิพากษ์สังคมในเชิงสัญลักษณ์ ขณะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยภาพไก่ถูกเชือด และภาพหญิงสาวตัดดอกไม้ซึ่งเป็นตัวแทนของบรรดาภรรยาน้อยของจอมพลสฤษดิ์ ขณะที่ตรงมุมล่างของภาพมีภาพคนบาดเจ็บ ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนนอนอยู่กับพื้น

สาขาสังคีตศิลป์ การประกาศใช้กฎหมายวัฒนธรรม ในปี 2485 โดยมีหลักการควบคุมการบรรเลงดนตรีไทยให้อยู่ในระเบียบแบบแผนสากล และผู้แสดงต้องขออนุญาตต่อกรมศิลปากรก่อนจึงจะแสดงได้นั้น หลวงประดิษฐไพเราะ ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยแสดงปฏิกิริยาตอบโต้กฎเกณฑ์นี้ด้วยการแต่งเพลง “แสนคำนึง” เพื่อแสดงความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์ตามขนบเดิมที่เคยปฏิบัติมาในอดีต

สาขาศิลปะการละคร การแสดงละครก็ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดเช่นกัน กรณีคณะละครของรพีพร (สุวัฒน์ วรดิลก) เล่นเรื่อง *ฝ่ามรสุม* ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับทหารเรือ (หลังการเกิดกบฏแมนฮัตตัน) เมื่อแสดงไปได้ 7 รอบ เขาก็ถูกตำรวจจับและถูกบีบให้เปลี่ยนแปลงบท อย่างไรก็ตาม ระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและตกเป็นผู้ต้องหาคดีอาชญากรรมสงคราม ในปี 2488 คณะละครพกาฬ ได้ให้ตัวละครเอกวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิเผด็จการ หลังจากนั้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับคืนสู่อำนาจหลัง พ.ศ. 2491 คณะลิเกหอมหวล ขณะเข้าประกวดนาฏดนตรีต่อต้านคอมมิวนิสต์ ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง หอมหวลถือโอกาสใช้เวลา 5 นาทีที่เหลือ “ด้น” กลอนสดวิพากษ์ความไม่ชอบมาพากลในบ้านเมือง ใจความว่า มีการปล้น จี้ ตีชิง ยิงทิ้ง คำฝืน รวมทั้งคดีที่มีเงื่อนงำเกี่ยวกับการสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ทำให้เจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการต้องรีบตัดการออกอากาศทันที เห็นได้ว่าศิลปินพยายามใช้ศิลปะการแสดงวิจารณ์รัฐบาลและกระตุ้นสำนึกร่วมในเรื่องสังคมแก่ผู้ชมด้วย

สาขาภาพยนตร์ ภาพยนตร์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องบันเทิงเรีงมย์ ไม่กล้าสะท้อนปัญหาสังคมหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมา เพราะมี พ.ร.บ. ควบคุมเข้มงวด ทำได้เพียงแสดงออกอย่างอ้อมๆ ดังกรณีการฉายภาพยนตร์ดัดแปลงของ ไม้ เมืองเดิม เพื่อหลีกหนีนโยบายสร้างสังคมอารยะของรัฐบาล สู้สังคมชนบทในอดีต ภาพยนตร์แนวโหยหาอดีตท่ามกลางธรรมชาติเหล่านี้มีมากกว่าภาพยนตร์แนวอื่นๆ ในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้รับการตอบรับจากผู้ชมเป็นอย่างดี เห็นได้ว่าผู้รับมีสำนึกร่วมกับผู้สร้างศิลปะ

หมายเหตุที่ 2 ช่วง พ.ศ. 2501-2529

ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 เป็นช่วงเวลาที่เสรีภาพของประชาชนแบ่งบานที่สุด และมีผลงานศิลปะสะท้อนสังคมมากที่สุด **สาขาวรรณศิลป์** มีบทกวี เรื่องสั้น และนวนิยายจำนวนมาก สะท้อนสังคมและสะท้อนเหตุการณ์ที่นักศึกษาประชาชนถูกปราบปรามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างรุนแรง มีการปลุกใจให้ประชาชนลุกขึ้นมาต่อต้านผู้นำเผด็จการ ต่อต้านความอยุติธรรมในสังคม และกระตุ้นให้แสวงหาสิทธิ เสรีภาพและประชาธิปไตย เช่น ในบทกวี 14 ตุลาคม ของวิสา คัญทัพ ที่มีลักษณะทั้งสะท้อนสังคมและชี้นำสังคมโดยให้ความหวังว่า “เมื่อท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ ประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” ผลงานของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ชื่อ *กระทู้แบบ* สะท้อนปัญหาของกรรมกรที่ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบจากนายทุน และถูกคุกคามถึงชีวิต หรือ นวนิยายเรื่อง *ตำบลช่อมะกอก* ของ วัฒน์ วรรลยางกูล ที่สะท้อนปัญหาชาวนาที่ถูกคุกคามทั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐในชนบทและจากนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบ

สาขาทัศนศิลป์ ภาพจิตรกรรมชื่อ *ธรรมะ อธรรม (2516)* ของ ประเทือง เอมเจริญ สะท้อนเหตุการณ์ที่อำนาจรัฐใช้กำลังปราบปรามประชาชนอย่างเหี้ยมโหด โดยใช้สัญลักษณ์เกี่ยวกับการทำลายล้างและความสูญเสีย เช่น ธง ปืน พระพุทธรูป รูกะสุน ฯลฯ นักวิจารณ์ (อภิรักษ์ โพชยานนท์) ชี้ว่า ภาพนี้เป็นผลงานทัศนศิลป์ที่ทรงพลังที่สุดในการต่อต้านความรุนแรง และให้ข้อมูลด้วยว่ามีผู้คนไปชมภาพนี้กันอย่างหนาแน่น หลายคนถึงกับไปนั่งร้องไห้ตรงหน้าภาพ เพราะนึกถึงเหตุการณ์ที่ตนเองได้ประสบมา⁵ ส่วน *ภาพคัตเอาต์ครบรอบ 2 ปี เหตุการณ์ 14 ตุลาคม บนถนนราชดำเนิน* ก็เป็นผลงานทัศนศิลป์อีกชุดหนึ่งที่

⁵ Apinan Poshyananda. (1992). *Modern Art in Thailand: Nineteenth and Twentieth Century*. Singapore: Oxford University Press, p. 161.

สะท้อนสังคมได้ดีที่สุด และมีพลังกระตุ้นความสำนึกร่วมของผู้ชมเกี่ยวกับปัญหาสังคมการเมืองได้มากที่สุด เนื่องจากชมรมศิลปินแห่งประเทศไทยได้จัดแสดงภาพขนาดใหญ่ถึง 48 ภาพ บนสถานที่สาธารณะใจกลางเมืองหลวง ภาพสีน้ำมันแนวสังคมนิยมเหล่านี้สะท้อนเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้อาวุธปราบปรามประชาชนบริเวณหน้าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และภาพการทรมานผู้บาดเจ็บโดยมีผู้ถือธงชาติโบกสะบัด ฯลฯ นับเป็นการปลุกสำนึกร่วมของผู้ชมภาพให้ตระหนักถึงความโหดร้ายของเจ้าหน้าที่รัฐและผู้นำเผด็จการ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นให้ผู้ชมเกิดสำนึกแสวงหาเสรีภาพและประชาธิปไตยในขณะเดียวกัน

สาขาสังคีตศิลป์ ช่วง 3 ปีแห่งความเป้งบานของเสรีภาพ “เพลงเพื่อชีวิต” ของวงดนตรีคาราวาน คาราบาว กรรมาชน ฯลฯ มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสะท้อนภาพสังคมไทยที่อยู่ใต้อำนาจผู้นำเผด็จการ และชี้นำสังคมด้วยการปลุกสำนึกร่วมของผู้ฟังในด้านการต่อต้านอำนาจรัฐ ต่อต้านการเข้ามาของทหารอเมริกัน รวมทั้งให้มีความเห็นอกเห็นใจชาวนา กรรมกร และประชาชนระดับล่างที่ทุกข์ยาก ตัวอย่างของเพลงเพื่อชีวิตที่เด่นในแง่สะท้อนสังคมและชี้นำสังคม อาทิ เพลงสู้ไม่ถอย เพลงอเมริกันอันตราย เพลงข้าวลาลาน เพลงตายสิบเกิดแสน เพลงประชาธิปไตย เพลงคำมั่นสัญญา และ เพลงจากลานโพธิ์ถึงภูพาน ฯลฯ

สาขาภาพยนตร์ ภาพยนตร์ที่สะท้อนสังคมที่เด่นชัดในช่วงนี้ ได้แก่ผลงานของ ม.จ. ชำนาญเฉลิมยุคล เรื่องแรกคือ *เขาชื่อกานต์ (2516)* ที่สะท้อนชีวิตและการทำงานของแพทย์ผู้มีอุดมการณ์ออกไปปฏิบัติงานในชนบทที่ห่างไกลเมืองหลวง ซึ่งชาวบ้านมีฐานะยากจนเป็นส่วนใหญ่ ต้องต่อสู้กับความไม่เชื่อถือศรัทธาต่อวิทยาการแพทย์แผนใหม่ของชาวบ้าน ต้องเผชิญปัญหาผู้มีอิทธิพลในพื้นที่และปัญหาคอร์รัปชันของข้าราชการท้องถิ่น ฯลฯ อีกเรื่องหนึ่ง คือ *เทพธิดาโรงแรม (2518)* ซึ่งสะท้อนปัญหาสังคม โดยเฉพาะปัญหาที่ผู้หญิงที่ถูกหลอกและถูกบังคับให้เป็นโสเภณี นอกจากนี้ยังมีภาพยนตร์เรื่อง *ตลาดพรหมจารี (2516)* ของเพิ่มพล เขียวอรุณ ที่สะท้อนปัญหาชาวประมงที่ยากจน ต้องขายลูกสาวเพื่อหาเงินไปซื้อเครื่องยนต์สำหรับเรือจับปลา ส่วน เปี้ยก โปสเตอร์ได้กำกับภาพยนตร์เรื่อง *ข้าวนอกนา* ซึ่งดัดแปลงจากนวนิยายของ “สัฟฟา” สะท้อนปัญหาและผลกระทบของการเข้ามาของทหารอเมริกันที่ใช้บริการหญิงโสเภณีไทย จนเกิดปัญหาผลผลิตที่เป็นเด็กลูกครึ่งกำพร้าที่ถูกทอดทิ้ง

สาขาศิลปะการแสดง ที่เด่นที่สุดคือ ผลงานละครของ คำรณ คุณะดิลก แห่งกลุ่มพระจันทร์เสี้ยวการละคร เช่น *ชุดชนบทหมายเลข 1* *ชนบทหมายเลข 2* และ *ชนบทหมายเลข 3* ซึ่งสะท้อนปัญหาของคนในชนบทในด้านต่างๆ และผลงานเรื่อง *นี้แหละโลก* ซึ่งเป็นพากย์ไทยของบทละครเรื่อง *Die Ausnahme*

und die Regel (ช้อยกเว้นและกฎเกณฑ์) ของ แบร์ทอลท์ เบรคชท์ นักการละครชาวเยอรมัน เนื้อเรื่องของละครเกี่ยวกับชีวิตคนงานที่ถูกนายจ้างกดขี่ คำรณปรับเนื้อเรื่องและวิธีการนำเสนอเพื่อสร้างบรรยากาศแบบไทย มีการนำดนตรีให้เป็นไทย โดยใช้วงปี่พาทย์แทนดนตรีตะวันตก และแทรกตัวละครที่ยืมจากวรรณคดีไทยเข้ามาเป็นตัวบรรยายเรื่อง และจบเรื่องด้วยดีแบบ “happy ending” ซึ่งต่างจากตอนจบของละครเบรคชท์ ผู้ชมคนหนึ่งเขียนบทวิจารณ์ลงในหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติรายวัน* ฉบับวันที่ 29 มิถุนายน 2519 ระบุว่า “ฉากไทยนี้ดำเนินคู่ขนานไปกับฉากฝรั่ง นอกจากสะท้อนปัญหาชนชั้นแล้วยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาจักรวรรดินิยมที่สร้างความขัดแย้งในหมู่ประชาชนในสังคมไทยปัจจุบันด้วย” นอกจากนี้ เจตนา นาควัชระ ก็แสดงทัศนะวิจารณ์ว่า “ความสำเร็จของ *นี้และโลก* หรือ *ช้อยกเว้นและกฎเกณฑ์* ฉบับไทย คงจะมีได้จำกัดอยู่ที่แรงกระตุ้นเชิงอุดมการณ์ซึ่งเหมาะกับสภาพแวดล้อมทางสังคมช่วงก่อนตุลาคม 2519 เท่านั้น ความจริงมีอยู่ว่า ‘กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว’ สามารถให้ประสบการณ์ต่อผู้ชมแบบที่หาที่เปรียบได้ยาก”⁶ กล่าวได้ว่าละครเรื่อง *นี้และโลก* ของ คำรณ คุณะดิลก สามารถสะท้อนสังคมไทยและสามารถสร้างสำนึกร่วมต่อผู้ชมในเรื่องปัญหาสังคมได้อย่างดียิ่ง

หมายเหตุที่ 3 ช่วง พ.ศ. 2530-2550

สาขาศิลปะการละคร ในปี 2530 คำรณ คุณะดิลก ได้นำเสนอละครเวทีเรื่องสำคัญที่เขาเขียนบทเองและเป็นผู้กำกับเอง คือเรื่อง *คือผู้อาวุโสน์* เนื้อหาของละครเป็นชีวประวัติของรัฐบาลประชาธิปัตย์ พนมยงค์ ผู้มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อันเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย ผู้กำกับเน้นการให้คนดูมีส่วนร่วมในการแสดง โดยให้ตัวละครเด่นลงจากเวทีมาแจก “ประกาศคณะราษฎร” ในรูปของเอกสารติดมือกลับไปอ่านที่บ้าน เพื่อให้โอกาสผู้ชมไปวินิจฉัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ด้วยตัวเอง นับเป็นการปลุกพลังทางปัญญาและวิจารณ์ญาณของผู้ดูผู้ชมในกรอบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ ตอนจบเรื่อง ผู้แสดงนำที่เล่นบทปรีดี พนมยงค์ ฝากสารสำคัญให้ผู้ชมไปคิดต่อว่า “มีบางเรื่องที่ผมรู้แต่...เป็นเรื่องที่ผมพูดไม่ออกบอกไม่ได้...ขอฝากไว้แก่ท่านและชนรุ่นหลังที่ต้องการสัจจะเป็นผู้ตอบให้ด้วย” กล่าวได้ว่า *คือผู้อาวุโสน์* เป็นละครสะท้อนสังคม สะท้อนการเมือง และสะท้อนประวัติศาสตร์ที่ทำให้

⁶ เจตนา นาควัชระ. (2547). “ช้อยกเว้นและกฎเกณฑ์: ละครเบรคชท์กับสังคมไทย”. *พลังการวิจารณ์: ศิลปะการละคร*. กรุงเทพฯ: ณ เพชร, 217 และ 219.

ผู้ดูและผู้ชมและผู้อ่านบทละครต้องใช้พลังทางปัญญาขบคิดต่อ นับเป็นผลงานศิลปะสะท้อนสังคมที่มีพลังสูงยังสามารถกระตุ้นและนำผู้ชมให้เกิดสำนึกร่วมในเรื่องปัญหาบ้านเมืองอย่างจริงจัง

สาขาภาพยนตร์ ช่วง พ.ศ. 2521 ถึง 2529 นับเป็น “ยุคทอง” ของภาพยนตร์สะท้อนปัญหาสังคม เพราะมีจำนวนมากและมีคุณค่าทั้งแง่เนื้อหาและการนำเสนอที่โดดเด่น อาทิ ผลงานของ ม.จ. ชวตรีเฉลิม ยุคล เรื่อง *ทองพูนโคกโพ ราษฎรเต็มขั้น ชีวิตบัดซบ เมืองขอลาน* กำกับโดย เพิ่มพล เขยอรุณ *ครูบ้านนอก* และ *หนองหมาว้อ* กำกับโดย สุรสิทธิ์ ภาธรรม *น้ำค้างหยดเดียว* กำกับโดย สุชาติ วุฒิชัย *เทพธิดาบาร์ 21* *เทพธิดาโรงงาน* กำกับโดย ยุทธนา มุกดาสนิท *นายอำเภอปฏิบัติ* กำกับโดย รังสีทัศน์พยัคฆ์ *คนภูเขา* และ *ลูกอีสาน* กำกับโดย คุณวุฒิ นอกจากนี้ในปี 2527 ยุทธนา มุกดาสนิท ยังเสนอภาพยนตร์เรื่อง *น้ำพุ* ซึ่งเกี่ยวกับปัญหาวัยรุ่นกับยาเสพติด (ซึ่งดัดแปลงมาจากนวนิยายของ สุวรรณี สุคนธา) อีกด้วย ภาพยนตร์เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะมุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมเท่านั้น แต่ยังแสดงบทบาทในฐานะกระจกสะท้อนปัญหาสังคมและการเมืองไปด้วย ภาพยนตร์สะท้อนปัญหาสังคมที่ประสบความสำเร็จเชิงรายได้สูงสุดในช่วงเวลานี้ คือ เรื่อง *ครูบ้านนอก* ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคม โดยเฉพาะการศึกษาในชนบทอย่างเข้มข้น จนมีภาพยนตร์เกี่ยวกับชีวิตครูและลูกศิษย์ในชนบทอันยากแค้นกันดารตามออกมาอีกเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่าเหตุการณ์รุนแรงหลัง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ได้ส่งผลกระทบต่อสำนึกร่วมของผู้กำกับให้สร้างสรรค์ผลงานที่มีพลังดึงดูด จนสามารถกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดสำนึกร่วมในเรื่องปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สาขาทัศนศิลป์ เหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2535 เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่กระพือใจศิลปินอย่างแรงและกระตุ้นสำนึกรับผิดชอบเรื่องสังคมที่มีอยู่ในตัวให้แสดงออกมาในรูปของงานสร้างสรรค์มีพลังสูง ถึงขั้นปลุกสำนึกร่วมของผู้รับไปพร้อมๆ กัน ดังกรณีของศิลปินหญิง กัญญา เจริญศุภกุล ที่เมื่อรับรู้เหตุการณ์ที่ประชาชนถูกปราบปรามจนเสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก เกิดความรู้สึกสะเทือนใจอย่างแรง จึงใช้มือปาดสีและดินสอเลงบนภาพธงที่ขาดวิน ในชุด *ธง พฤษภาคม 2535* การที่ศิลปินใช้มือปาดสีแทนแปรงวาดภาพทำให้สื่ออารมณ์ได้รุนแรงและเป็นอิสระยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังใช้ดินเป็นสัญลักษณ์ของประชาชนที่ถูกเหยียบย่ำ เช่นเดียวกับ วสันต์ สิทธิเขตต์ ที่วาดภาพจิตรกรรม *Lord Buddha visits Bangkok (2535)* แสดงภาพพระพุทธเจ้าในปางลีลาแบบสุโขทัยประทับยืนอย่างโดดเด่นบนพื้นที่เต็มไปด้วยเลือดสีแดงสดด้วยอาการสงบ ท่ามกลางสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยความอึกทึกวุ่นวายของผู้คน

ที่อยู่รายรอบ ภาพจึงจกตัวสี่เหลี่ยมที่อยู่ด้านบนซ้ายมีหัวเป็นนายพล 3 หัวงอกออกมา ด้านล่างซ้ายเป็นกลุ่มประชาชนที่ล้มตายจากการปราบปรามอย่างโหดร้ายจากอำนาจรัฐ มีอักษรเขียนบนป้ายผ้าว่า “เราไม่เอารัฐประหาร ไม่เอานายกแล้ว” ฯลฯ เห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมที่มีพลังดึงดูดสูงกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมกับศิลปินที่สะท้อนใจต่อความวิปริตของสังคมไทย

วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในปี 2540 ก็เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ผลักดันให้ศิลปิน เช่น มานิต ศรีวานิชภูมิ สร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายชุด *สงครามไร้เลือด* (2540) ศิลปินเปรียบสังคมที่อยู่ในขั้นวิกฤตกับคนไข้อาการสาหัสชั้นโคม่าเพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักถึงสถานการณ์อันเลวร้าย โดยให้ศิลปินที่ร่วมแสดงงานแต่งตัวแบบแพทย์ใส่เสื้อกาวน์สีขาว ถือรูปภาพเดินตระเวนไปตามสถานที่สำคัญ เช่น ทำเนียบรัฐบาล ธนาคารชาติ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย นับเป็นการแสดงงานศิลปะที่สะท้อนสภาพเศรษฐกิจสังคม ที่กระตุ้นให้รัฐบาลและมหาชนเกิดสำนึกร่วมถึงความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง

ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจกระตุ้นให้สุธี วิทยาคุณานนท์ สร้างผลงานศิลปะที่แสดงถึงสำนึกร่วมของศิลปินต่อปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเช่นกัน เช่น นิทรรศการชื่อ *ตำนานแห่งท้องทุ่ง* (2541) และ *ข้างเฝือก* (2542) ศิลปินเสนอภาพควายและข้างเฝือกที่ทำด้วยยางพาราอันอบอุ่นอยู่กับพื้น ซึ่งผู้ชมสามารถมีส่วนร่วมด้วยการเป่าให้พอง ทำให้สัตว์มีชีวิตขึ้นมาได้ ซึ่งอาจตีความได้ว่า ศิลปินต้องการให้ผู้ชมมีส่วนร่วมและร่วมมือร่วมใจกันช่วยให้ประเทศซึ่งอยู่ในขั้นวิกฤตใกล้ล้มละลายได้ฟื้นคืนชีวิตขึ้นมา

เหตุการณ์ที่รุนแรงและเลวร้ายในประวัติศาสตร์ แม้จะเกิดขึ้นหลายปีแล้ว แต่ความสำนึกระดับโครงสร้างลึกในตัวของศิลปินยังคงมีอยู่ และต้องการแสดงออกผ่านงานศิลปะเพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดสำนึกร่วมในหมู่มหาชน ใน *นิทรรศการประวัติศาสตร์และความทรงจำ* (พ.ศ. 2544) มานิต ศรีวานิชภูมิแสดงผลงาน ชื่อ *ปีศาจสีชมพู* โดยให้ฟังก์แมน (ชายวัยกลางคนใส่สูทสีชมพู) เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 นอกจากนี้ ผลงานศิลปะแบบจัดวาง ชื่อ *ห้องเรียนประวัติศาสตร์ถนนราชดำเนิน* (2543, 2544) ของ สุธี คุณาวิชยานนท์ ก็เน้นการกระตุ้นความทรงจำเกี่ยวกับโศกนาฏกรรมเหล่านี้ด้วย

สาขาวรรณศิลป์ เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 เป็นแรงกระตุ้นให้กวีและนักเขียนแสดงออกซึ่งความสะเทือนใจออกมาในรูปผลงานวรรณกรรมที่สะท้อนเหตุการณ์ทางการเมืองและสังคม แต่ปริมาณและ

ความเข้มข้นทางอารมณ์ดูจากน้อยกว่าช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ผลงานที่เด่น อาทิ บทกวี *แด่...วีรชน* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ *ฝนแรก* ของ จิระนันท์ พิตรปรีชา เรื่องสั้น “รอยอดีต-ปรดิยุบัน” (2536) ของ แสงดาว ศรีทอมนั้น *ความฝันของโลก* และ *วันฟ้าใหม่* ของ วิมล ไทรนิ่มนวล นวนิยายเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* ของ วินทร์ เลียววาริณ ในปี 2536 นวนิยายเรื่อง *เวลา* ของ ชาติ กอบจิตติ สะท้อนภาพสังคมของคนชรา ด้วยรูปแบบและกลวิธีการนำเสนอที่แปลกใหม่และแยบยล

ในช่วงทศวรรษ 2540 สังคมไทยไม่เพียงแต่ประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับวิกฤตทางการเมือง เรื่องปัญหาความไม่สงบที่ชายภาคใต้ด้วย สภาพความรุนแรงทางการเมือง และความขัดแย้งระหว่างทหาร ตำรวจ กับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในหมู่ชาวมุสลิม ถูกสะท้อนไว้ในงานวรรณกรรมของกวีและนักเขียนทั้งในและนอกพื้นที่ อาทิ เรื่องสั้น *กรณีฆาตกรรมได้อีหม่ามสะตอปากการ์เด* (2549) ของ ศิริวรรณ แก้วกาญจน์ ซึ่งสะท้อนเหตุการณ์รุนแรงในจังหวัดนราธิวาส เรื่องสั้น *แผ่นดินของใคร* (2548) ของ อรุมา แซ่เตียว นำเสนอภาพการปะทะกันกระดาช่นับล้านตัวโปรยลงพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อร่วมไว้อาลัยเหตุการณ์เผาโรงเรียนและการลอบวางระเบิดสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดปัตตานี เรื่องสั้น *กว่าพรุ่งนี้จะมาเยือน* (2548) ของ วันเสาร์ เชิงศรี สะท้อนภาพสมาชิกของครอบครัวที่ต้องแยกกันอยู่คนละจังหวัดใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ เรื่องสั้น *รอยแยก* (2549) ของ ชาติวุฒิ บุญรักษ์ ที่สะท้อนภาพความทุกข์ยากของบรรดาญาติพี่น้องชาวไทยมุสลิม ที่สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่มีสยิดกรือเซะ

เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างผู้สนับสนุนนายกทักษิณ ชินวัตร กับผู้ต่อต้านในช่วงปี 2548-2549 หรือที่รู้จักกันในนาม “สงครามสีเสื้อ” ส่งผลให้วรรณกรรมสะท้อนภาพสังคมและสำนึกทางสังคม ตลอดจนจุดยืนทางการเมืองของแต่ละฝ่ายอย่างคึกคัก อาทิ เรื่องสั้น *สะพาน* (2551) ของ วัฒนัยวงแก้ว *ข้ามให้พ้นหุบเหวแห่งความเกลียดชัง* (2552) ของ ช. โชนแสง *พี่สาวของผม* (2552) ของ ประกาศิต คนไว *ครอบครัวของผม (ในสงครามสองสี)* ของ รัชศักดิ์ จิรวัดน์ และบทกวี เช่น “เกมอำนาจ-เกมประชาชน” (2551) ของ “นิราศ นิรันดร์” *ตื่นเถิด* (2553) ของ “ปิงก” *กู่จะหยิบแผ่นดินฟ้ามาขยี้* (2554) ของ ยอดธง ทับทิวไม้ และ *สงครามรู้จบ* (2555) ของ “นายทิวา”

สาขาสังคีตศิลป์ หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เนื้อหาของเพลงเพื่อชีวิตและเพลงลูกทุ่งที่สะท้อนสังคมของคนระดับล่างที่ทุกข์ยาก มีน้อยลงมาก มีเพลงที่สะท้อนปัญหาใหม่ๆ ของสังคมอยู่บ้าง เช่น เพลง *น้ำตาเมียชาอู* ร้องโดย พิมพ์า พรศิริ เพลง *ฉันทนาที่รัก* ร้องโดย รักชาติ ศิริชัย ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ

ชายหนุ่มเขียนจดหมายถึงคนรักชื่อฉันทนาที่เป็นกรรมกรทำงานอยู่โรงงานทอผ้า ซึ่งเพลงนี้ได้รับความนิยมอย่างสูง จนกระทั่งสื่อมวลชนใช้คำว่า “ฉันทนา” แทนผู้หญิงที่ทำงานในโรงงาน

ในช่วงทศวรรษ 2520-2540 เนื่องจากกระแสความนิยมของคนในสังคมเปลี่ยนไป กรอบสุนทรียะของการเสพชมเปลี่ยนจากการฟัง เป็นการดู โดยเน้นความสนุกสนานบันเทิงเป็นหลัก และมีเรื่องของธุรกิจบันเทิง นายทุน และเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด เพลงที่สะท้อนสังคมหรือชี้นำสังคมจึงพบบได้จากเพลงโฟล์คของคำเมือง ของ จรัล มโนเพชร์ ที่แต่งเพลงปลุกใจบอกเล่าเรื่องราว วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นล้านนา และเพลงลูกทุ่งภาคใต้ที่สะท้อนภาพชีวิตและสังคมภาคใต้ในแง่มุมต่างๆ ซึ่งได้รับความนิยมมากในช่วงปี 2532-2542 โดยมีนักร้อง เช่น เอกชัย ศรีวิชัย ที่นำเนื้อร้องและทำนองเพลงพื้นบ้านมาดัดแปลงเป็นลูกทุ่งภาคใต้ ซึ่งสะท้อนถึงความสำนึกในมิติต้องถิ่นนิยม

ประมาณปี 2535 ระหว่างบรูซ แกสตัน แห่งวงฟองน้ำ กับกวีอภิชชาติ คำดี ได้ร่วมกันสร้างเพลงสะท้อนและเสียดสีสังคม ชื่อ บางCOCK BANGกอก เพลงนี้ใช้โครงสร้างของการประพันธ์เนื้อเพลงของเพลงฉ่อย มีทำนองที่เกิดจากการผสมผสานดนตรีสมัยใหม่ เช่น จังหวะ Rap และ Hip Hop ผู้ประพันธ์คำร้องเล่นคำ เล่นความหมายอย่างสนุกสนาน อาทิ การเล่นคำ “บางกอก”

“... ไทยเรียกกัน ว่าบางกอก ฝรั่งเศสเรียกว่า แบ็งคอกตีหัวไก่

หัวไก่ หัวไก่ใช้หัวกล้วย หัวก๊อกหัวกรวย ใครที่ไหน”

เนื้อเรื่องสะท้อนภาพสังคมในกรุงเทพฯ ซึ่งเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ แต่มีปัญหาเรื่องโสเภณี โรคเอดส์ ปัญหาแรงงานเด็ก ฯลฯ

“บางกอก เมืองอร่าม วัฒนาอาราม เห็นเรียงราย

ลองลุยเข้าไป ให้มันเห็นชัด อ้ายตายหลังวัด ซ่องเปิดใหม่

สุดแสบ คำนวณแบ็งค็อก ไหงมีแบ็งคอกขงผู้หญิงไว้

... ยูสปีค ไอส์โปค แต่ถ้ายูมิโซค แอมเอดส์ฟรี ...”⁷

⁷ จันทิมา นิลทองคำ (2540). การศึกษาวิเคราะห์ท่วงดนตรีไทยร่วมสมัย กรณีศึกษาวงฟองน้ำ อ้างแล้ว, 22.

เห็นได้ว่า แนวคิด “ศิลปะกับสังคมสองทางให้แก่นัก” อันเป็นลักษณะที่เด่นของศิลปะทั้ง 5 สาขานั้น แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งระหว่างระหว่างศิลปะกับสังคม เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นแรงกระตุ้นให้สำนักกรรมในระดับโครงสร้างลึกที่มีอยู่ในตัวศิลปินแสดงตัวออกมาผสมผสานกับสำนักกรรมระดับโครงสร้างพื้นผิว จึงเกิดผลงานสร้างสรรค์ที่สะท้อนสังคมอย่างมีอัตลักษณ์ และมีพลังเข้มข้นถึงขนาดกระตุ้นให้ผู้รับงานศิลปะรู้สึกสะเทือนใจและเกิดสำนักกรรมขึ้นมาได้

8.4 ความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์

ตามปรกติศิลปะมักกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ (ศิลปะเกิดก่อนการวิจารณ์) ในทางกลับกัน งานวิจารณ์ก็กระตุ้นหรือชี้้นำให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ ขึ้นได้ และบางครั้งงานวิจารณ์เป็นต้นเหตุให้เกิดการวิจารณ์ต่อไปอีก ซึ่งรู้จักในนามของ “การวิจารณ์ซ้อนการวิจารณ์” และที่สำคัญการวิจารณ์สามารถชี้ทางให้แก่การวิจารณ์วงการศิลปะ และมหาชนผู้สนใจเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสำนักกรรมด้วย

หมายเหตุที่ 1 พ.ศ. 2475-2500

ในช่วงทศวรรษที่ 2490 นักวิจารณ์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสังคมนิยมได้แก่ อัศนี พลจันทร บรรจง บรรเจิดศิลป์ และจิตร ภูมิศักดิ์ มีบทบาทสำคัญในการเขียนบทวิจารณ์แนวก้าวหน้าที่สร้างความสั่นสะเทือนให้แก่วงการวรรณกรรมและวรรณกรรมวิจารณ์เป็นอันมาก อัศนี พลจันทร วิจารณ์วรรณคดีมรดกสำคัญของไทย โดยเฉพาะ *ลิลิตพระลอ* ว่าเป็นงานที่รับใช้ศักดินาและมอมเมาประชาชน บรรจง บรรเจิดศิลป์ ชี้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์ โดยเน้นว่าบทวิจารณ์วรรณกรรมเป็นของคู่กันกับงานสร้างสรรค์ การวิจารณ์เป็นงานที่ขาดไม่ได้เพราะเป็นกำลังผลักดันและส่งเสริมศิลปะวรรณคดีให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ทั้งนี้บรรจง บรรเจิดศิลป์ ได้เขียนวิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัยเรื่อง *จนกว่าเราจะพบกันอีก* ของศรีบูรพาว่า นำเสนอชีวิตของชาวนาที่ยากจนจนขั้นแค้นว่าเป็นปรากฏการณ์ของสังคมที่เกิดขึ้นจากความอยุติธรรม และวิจารณ์ *ช่วงหลังภาพ* โดยชี้ว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นศักดินากับสามัญชน ซึ่งผลลัพธ์ก็คือความล่มสลายของชนชั้นผู้ดีในสังคมเก่าผ่านตัวละคร ม.ร.ว. กิริติ นอกจากนี้ได้วิจารณ์เรื่อง *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ โดยเน้นว่านวนิยายเรื่องนี้แสดงออกอย่างแจ่มแจ้งว่าชนชั้นที่กำลังล่มสลายตายจากไปนั้นย่อมจะ

มองชนชั้นที่เกิดขึ้นใหม่และกำลังเจริญรุ่งเรืองเป็นเสมือนปีศาจ จิตร ภูมิศักดิ์วิจารณ์โดยให้ทัศนะเชิงบวกต่อละครเรื่อง *ระเด่นลันได* ของพระยามหามุนตริ และวิจารณ์ *นิราศหนองคาย* ที่ถูกสั่งเผา และนายทิม ที่ถูกโบยและจองจำ โดยเปิดโปงการฉ้อราษฎร์บังหลวงของเจ้าขุนมูลนาย และการใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงไพร่และทาส พร้อมทั้งยังชี้แนะและสร้างสำนึกอย่างใหม่ว่า แท้จริงแล้วประชาชนคือผู้ปกป้องและกู้ชาติซึ่งตรงกันข้ามกับคตินิยมเดิม ที่สำคัญ จิตร ภูมิศักดิ์ได้นำแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน ที่อศนี พลจันทร และบรรจง บรรเจิดศิลป์ ได้เสนอไว้มาสรุปเป็นบทความเดียว และได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน (2500)* โดยใช้นามปากกา “ทีปกร”

ผลงานของนักเขียน นักวิจารณ์หัวก้าวหน้าถูกห้ามเผยแพร่ในยุคของรัฐบาลเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ตั้งแต่ปี 2501 เป็นต้นมา

หมายเหตุที่ 2 พ.ศ. 2501-2529

สาขาวรรณศิลป์ ใน พ.ศ. 2515 มีการนำผลงานวรรณกรรมและวรรณกรรมวิจารณ์ของนักเขียนและนักวิจารณ์รุ่นบุกเบิกมาตีพิมพ์ใหม่ และเผยแพร่อย่างกว้างขวาง แนวคิดสังคมนิยมและโดยเฉพาะหนังสือ *ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน* ส่งอิทธิพลให้แก่วี นักเขียนและนักวิจารณ์รุ่นใหม่อย่างเห็นได้ชัดเจน อาทิ *เรื่องสั้น แล้งเชืง* ของสุรัชย์ จันทิมาธร บทกวี *เพลงขววนา* ของปิ่นฤทัย รวีปรีชา โดยเฉพาะในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงก่อน 6 ตุลาคม 2519 อันเป็นช่วงที่รัฐบาลพลเรือนได้ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการแสดงออกอย่างเต็มที่ มีบทกวีที่แสดงความอาลัยเจ็บแค้นในความสูญเสีย กระตุ้นสำนึกร่วมในการต่อต้านผู้นำที่ใช้อำนาจปราบปรามประชาชน และกระตุ้นความหวังว่าจะมีวันที่ “ท้องฟ้าเป็นสีทองผ่องอำไพประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” ดังในบทกวี 14 ตุลาคม ของวิสา คัญทัพ หรือในบทกวี *ตื่นเถิดเสรีชน* ของรวี โดมพระจันทร์ นอกจากนี้ยังมีผลงานที่แสดงความเห็นอกเห็นใจกรรมกร และขววนาที่ถูกคุกคามจากนายทุนและจากเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น *กระทุ่มแบน* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ *ด่าบลข่มมะกอก* ของวัฒน์ วรรณยางกูร เป็นต้น

อิทธิพลของนักวิจารณ์ในรุ่นบุกเบิกยังทำให้เกิดการเขียนบทวิจารณ์วรรณคดีเก่าเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ โดยชี้ว่าเป็นการรับใช้ชนชั้นศักดินาและไม่รับใช้ชนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยเฉพาะเรื่อง *ลิลิต*

พระลอ และเสนอให้ทำการ “เฝ้า” วรรณคดีเหล่านี้เสีย ทำให้นักเขียนแนวอนุรักษนิยมเช่น ศุภร บุนนาค และ ทยันต์ เขียนบทความโต้ตอบผ่านทางหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกัน เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีมรดกของชาติ ปรากฏการณ์วิวาทะระหว่างนักวิจารณ์รุ่นใหม่ที่มีแนวความคิดสังคมนิยมกับนักเขียนอาวุโสแนวอนุรักษนิยม กระตุ้นให้นักวิชาการในมหาวิทยาลัย เช่น ชลธิรา กลัดอยู่ นำปรากฏการณ์การปะทะกันของแนวการวิจารณ์ทั้ง 2 ฝ่ายที่ต่างกันมานำเสนอด้วยมุมมองที่เป็นกลาง ในหนังสือ *วรรณกรรมของปวงชน* นอกจากนี้มีการกระตุ้นให้เกิดการประชุม สัมมนา “การสอนวรรณคดีไทยในระดับอุดมศึกษา” เพื่อทบทวนเนื้อหา คุณค่า และความสำคัญของวรรณคดีไทยในมุมมองต่างๆ ในการนี้วงการสื่อสารมวลชนก็มีความตื่นตัวเคลื่อนไหว อาทิ วารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* (กรกฎาคม 2516) จัดทำฉบับพิเศษในชื่อ “วรรณกรรมไทย...ก้าวหน้าหรือถอยหลัง” โดยเชิญผู้รู้ด้านวรรณคดี 3 คน เขียนบทความ รวมทั้งมีการจัดพิมพ์หนังสือ *วรรณกรรมเพื่อชีวิต* ของสุชาติ สวัสดิ์ศรีและเสถียร จันทิมาธรด้วย

สาขาสังคีตศิลป์ อิทธิพลของนักวิจารณ์ยุคบุกเบิกที่มีต่อวงการสังคีตศิลป์เห็นได้ชัดเจนใน “เพลงเพื่อชีวิต” โดยเฉพาะเพลงของวงคาราวานหลายเพลง เช่น *เพลงอีสาน* และ *คิดถึงบ้าน (เดือนเพ็ญ)* ของอัสนี พลจันทร์ เพลง *แสงดาวแห่งศรัทธา* และ *เปิบข้าว* ของจิตร ภูมิศักดิ์ ทั้งนี้สุรชัย จันทิมาธรได้แต่งเพลง *จิตร ภูมิศักดิ์* เพื่อไว้อาลัยต่อการจากไปของนักปฏิวัติผู้นี้ ในช่วง 3 ปีแห่งยุคเสรีภาพเบงบานนี้มีวงดนตรีที่บรรเลงเพลงเพื่อชีวิตที่ปลุกสำนึกร่วมของผู้ฟังให้ต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในสังคม และให้ความสนใจแก่ประชาชนระดับล่างเกือบ 30 วง

สาขาทัศนศิลป์ ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชนอย่างเห็นได้ชัดเจนเช่นเดียวกัน นอกจากภาพ *ภาพตัดเอาต์การเมืองหลัง 2 ปี 14 ตุลาคม* ที่ถนอมราชดำเนิน ที่กล่าวถึงในข้อ 3 ยังมีภาพจิตรกรรมของ ธรรมศักดิ์ บุญเขต ชื่อ *ชาวนาไทย (2520)* และผลงานของกลุ่มกึ่งหัน เช่น *เพลงกดขี่แห่งท้องทุ่ง (2524)* ที่เสนอภาพชาวนาที่ถูกกดขี่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนอย่างน่าอเนจอนาถ ซึ่งปลุกจิตสำนึกร่วมให้แก่ผู้ชมเป็นอย่างมาก

อิทธิพลของนักวิจารณ์แนวสังคมนิยมเช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ส่งผลสะท้อนต่อวงการวิจารณ์ในช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถึงต้นศตวรรษ 2520 ด้วย ปรากฏการณ์ที่เด่นชัดคือ วิวาทะระหว่างอาจารย์ผู้สอนศิลปะมหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งมีผู้นำคือ พิษณุ ศุภนิมิต และ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ผู้ยึดมั่นในหลักการศิลปะเพื่อศิลปะ กับอาจารย์สอนศิลปะมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นำโดยอำนาจ เย็นสบาย กับวิรุณ ตั้งเจริญ ซึ่งยึด

มันในหลักการศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะ ศิลปะเพื่อประชาชน ทั้ง 2 ฝ่ายต่างเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์โต้ตอบกันไปมาเป็นจำนวนมาก นับเป็นการกระตุ้นสำนึกร่วมของผู้อ่านบทวิจารณ์ให้ใคร่ครวญถึงข้อดีข้อด้อยของแต่ละหลักการ ซึ่งสร้างความศรัทธาให้แก่วงการวิจารณ์ทัศนศิลป์ได้ระยะหนึ่ง

สาขาศิลปะการละคร ตัวอย่างของการเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์ที่เด่นชัดคือ กรณีการแสดงละครเรื่อง *อันตราคณี* (2518) ภายใต้การกำกับของมัทนี รัตตินิ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ละครเรื่องนี้กระตุ้นให้รัชมี เผ่าเหลืองทอง เขียนบทวิจารณ์ลงในหนังสือพิมพ์ โดยตั้งข้อสังเกตหลายประการตั้งแต่ชื่อเรื่องที่ใช้คำ “ละครพันทาง” แทนโศกนาฏกรรม การแปลงบทที่ไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ การออกแบบเครื่องแต่งกายที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ และปัญหาบทสนทนาของนักแสดงไม่สร้างความประทับใจ⁸ ฯลฯ บทวิจารณ์นี้ทำให้ผู้กำกับออกมาเขียนบทความตอบโต้ กล่าวหาว่ารัชมี เผ่าเหลืองทองวิจารณ์อย่างมีอคติ⁹ ทำให้ผู้ชมละครอีกท่านหนึ่งออกมาเขียนบทวิจารณ์สนับสนุนการวิจารณ์ของรัชมี เผ่าเหลืองทอง พร้อมทั้งระบุว่ารู้สึก “สลดหดหู่ใจ” ที่ผู้กำกับตอบโต้โดยใช้อารมณ์¹⁰ เห็นได้ว่าการศิลปะกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ และเกิด “การวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์” ต่อไปอีก แต่การวิจารณ์โดยใช้อารมณ์จะไม่อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์นัก

หมายเหตุที่ 3

สาขาวรรณศิลป์ ผลงานศิลปะที่จุดประกายให้เกิดการวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์อย่างเข้มข้นและต่อเนื่องเป็นกรณีที่ควรศึกษาเป็นพิเศษคือ นวนิยายเรื่อง *คำพิพากษา* ของชาติ กอบจิตติ นับจาก พ.ศ. 2525 ที่ได้รับรางวัลซีไรต์ จนถึง พ.ศ. 2549 มีผู้เขียนวิจารณ์นวนิยายเรื่องนี้ในแง่ต่างๆ โดยนักวิจารณ์ที่อยู่ในวงการวรรณศิลป์และนอวงการ รวมแล้วเกือบ 20 บท และมีการพิมพ์ซ้ำมากกว่า 30 ครั้ง ปรากฏการณ์ที่มี

⁸ รัชมี เผ่าเหลืองทอง. (2547). “ละครพันทาง ‘อันตราคณี’ ผู้มาหลังกาลเวลา”. ใน *พลังการวิจารณ์: ศิลปะการละคร*. กรุงเทพฯ: ณ เพชร, 165-170.

⁹ มัทนี รัตตินิ. (2547). “ ‘เนื่องมาจากอันตราคณี’ จดหมายโต้ตอบบทวิจารณ์ ‘ละครพันทางอันตราคณีผู้มาหลังกาลเวลา’ ”, ใน *พลังการวิจารณ์: ศิลปะการละคร*. กรุงเทพฯ: ณ เพชร, 171-173.

¹⁰ สุรัชย์ เครือประดับ. (2547). “จดหมายอันตราคณียังไม่จบ (จดหมายโต้ตอบ ดร. มัทนี รัตตินิ ในลักษณะของบุคคลที่ 3)”. ใน *พลังการวิจารณ์: ศิลปะการละคร*. กรุงเทพฯ: ณ เพชร, 174-176.

นัยสำคัญนี้ ทำให้โครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์ การวิจารณ์” จัดสัมมนาเชิญนักเขียน นักวิจารณ์ และผู้สนใจมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และต่อมาได้ จัดพิมพ์เป็นหนังสือ 25 ปี การวิจารณ์ “คำพิพากษา” โดยมีบทวิจารณ์ในรูป CD แนบมากับหนังสือ ในการนี้มีการประมวลความโดดเด่นของคำพิพากษา ทั้งในแง่เนื้อหาที่เป็นโศกนาฏกรรมอันเกิดจากมนุษย์กระทำต่อมนุษย์ด้วยกัน และกลวิธีการนำเสนอที่แยบยล ชวนให้ตีความในหลายแง่มุม ประกอบกับช่วงเวลาที่นวนิยายเรื่องนี้ปรากฏสู่สาธารณชนนั้นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการคลี่คลายจาก “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” มาสู่ “วรรณกรรมสร้างสรรค์” ซึ่งผู้ประพันธ์ได้นำแรงสะท้อนใจจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาแฝงไว้ในบางฉากของนวนิยายด้วย ความเข้มข้นของเนื้อหาและสุนทรียภาพของการนำเสนอ ประกอบกับการวิจารณ์ที่หลากหลาย ลุ่มลึก เป็นพลังกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความสนใจประทับใจอย่างแรงกล้าจนถึงขั้นเกิดเป็นสำนักร่วมในเรื่องชะตากรรมมนุษย์

ความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์ ปรากฏในรูปของผู้วิจารณ์หยิบยกวรรณกรรมร่วมสมัยกลุ่มหนึ่งมาวิเคราะห์วิจารณ์ แล้วชี้ให้เห็นคุณค่าของงานศิลปะแนวทางการสร้างสรรค์ ตลอดจนกระตุ้นสำนึกร่วมของผู้อ่านอย่างชัดเจน ได้แก่บทวิจารณ์เรื่อง *ศัตรูที่สิ้นไหล* (2530) ของเจตนา นาควัชระ บทวิจารณ์นี้เป็นการวิเคราะห์วรรณกรรมร่วมสมัยช่วงทศวรรษ 2520 ซึ่งเป็นงานเขียนประเภท “วรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคม” ซึ่งเขียนโดยนักประพันธ์รุ่นหนุ่มสาวที่รับประสบการณ์เข้มข้นจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย (14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519) ได้แก่ *ตะกวดกับคนผุ* *คนบนต้นไม้* และ *ดั่งเสียงสูงซุนหนัก* ของนิคม รายยวา *คนจนตรอก* *คำพิพากษา* และ *มีดประจำตัว* ของชาติ กอบจิตติ *ครูบ้านนอก* ของ คำหมาน คนไถ *สำนึกขบถ* และ *นาฏกรรมบนลานกว้าง* ของคมทวน คันธนู *ขุนทอง* *เจ้าจะกลับมาเมื่อฟ้าสาง* ของอัศศิริ ธรรมโชติ *ลูกอีสาน* ของคำพูน บุญทวี และ *เสกาน้ำท่วมหาบเร่* ชิงสุจิตต์ วงษ์เทศ ผลงานทั้ง 12 เรื่องที่นำมาวิจารณ์ล้วนเป็นงานที่มีพลังเข้มข้นทางความคิดและความโดดเด่นในวงการวรรณกรรมร่วมสมัย ผู้วิจารณ์ชี้ว่า วรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคมเหล่านี้มีแก่นเรื่องแสดงความอยู่ดีธรรมในสังคม ผู้ประพันธ์สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรันทดสลดใจในชะตากรรมของประชาชนผู้ยากไร้ถูกเอาเปรียบกดขี่ แต่ไม่ได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าใครคือศัตรูของประชาชน ผู้วิจารณ์ใช้คำว่า “ศัตรูที่สิ้นไหล” เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพและความรู้สึก ในความหมายว่า วรรณกรรมร่วมสมัยไม่ได้ชี้ชัดว่าศัตรูของประชาชนคือใครและได้รับการต่อต้านอย่างไร เนื่องจากนักเขียนรุ่นใหม่ไม่ประสงค์จะยึดเยียดสารทางความคิดแก่ผู้อ่าน แต่ต้องการให้ผู้อ่านหยุดคิด ถกคิด

คิดเอง หรือคิดต่อ ดังนั้นผู้อ่านจะเป็นผู้ปรับภาพศัตรูที่เลื่อนรางให้ชัดเจนด้วยสติปัญญาของตนเอง ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าสติปัญญาของผู้รับสารมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสติปัญญาของผู้ส่งสาร

ผู้วิจารณ์มองบทบาทของวรรณกรรมในระดับกระตุ้นความคิด และสร้างจิตสำนึก และชี้ว่านักเขียนตั้งคำถามเพื่อยั่วให้คิดมากกว่าเป็นการให้คำตอบ สั่งสอน หรือ ตัดสินถูกผิด หน้าที่ทางสังคมของวรรณกรรมอาจไม่ใช่การแก้ปัญหาสังคมในเชิงปฏิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ในระยะสั้น แต่เป็นหน้าที่ของการให้แสงสว่างทางปัญญาด้วยการสร้างความประทับใจ ผู้วิจารณ์ชี้ด้วยว่า ผู้เขียนต้องไม่ละเลยคุณค่าทางศิลปะ วรรณกรรมอาจมีเนื้อหารุนแรง แต่ไม่ควรขาดอารมณ์สุนทรีย์ทางวรรณศิลป์ เพราะวรรณกรรมที่จับใจผู้อ่านในเบื้องต้นย่อมนำไปสู่การจับความคิด และอาจพัฒนาไปสู่การปลุกมโนสำนึกหรือความรู้สึกร่วมในเรื่องความถูกต้องและความผิดพลาดเชิงสังคมตลอดจนอาจแปรเป็นภาคปฏิบัติในเวลาต่อไป

สาขาภาพยนตร์ อัญชลี ชัยวรพร นักวิจัยและนักวิจารณ์ภาพยนตร์ได้เขียนบทวิจารณ์เรื่อง *หนังไทยกับการสะท้อนภาพสังคม (2540)* โดยมองภาพรวมของของภาพยนตร์ไทยแนวสะท้อนสังคมในช่วง พ.ศ. 2516-2529 โดยเฉพาะในช่วง 2521-2525 ซึ่งเป็นเสมือนยุคทองของของภาพยนตร์แนวนี (ดูรายชื่อภาพยนตร์ในข้อ 3) ผู้วิจารณ์ชี้ว่าภาพยนตร์ไทยได้ร่วมฉลองวาระแห่งเสรีภาพที่เบ่งบานโดยไม่รังรอ แต่ช่วงเวลา 3 ปี (2516-2519) นั้นสั้นเกินกว่านักสร้างภาพยนตร์จะทำงานให้สำเร็จได้ จึงออกฉายในช่วง 2521-2525 อย่างไรก็ตาม มีภาพยนตร์สะท้อนสังคมหลายเรื่องที่พบอุปสรรคในการถ่ายทำ เช่นเรื่อง *ประชาชนนอก (2522)* ของมานพ อุดมเดช ซึ่งตีแผ่ปัญหาคอร์ปชันของข้าราชการในภาคอีสานและการกดขี่ของนายทุนทำให้ต้องหยุดการถ่ายทำถึง 6 เดือน เพราะคณะกรรมการรักษาความมั่นคงภายในกล่าวหาว่าผู้กำกับเป็นคอมมิวนิสต์ ผู้กำกับบางคนต้องเลิกสร้าง เช่น บรรจง โกศลวัฒน์ เคยประกาศสร้างภาพยนตร์เกี่ยวกับชีวิตของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่กองเซ็นเซอร์แจ้งว่าหากสร้างอาจมีปัญหา เช่นเดียวกับยุทธนา มุกดาสนิทที่ได้แถลงข่าวจะสร้างภาพยนตร์เรื่อง *2482 นักโทษประหาร* ซึ่งเป็นเรื่องราวชีวิตนักโทษการเมือง แต่ต้องล้มเลิกไปเพราะทนายทอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ยินยอม¹¹

ผู้วิจารณ์สรุปว่า เป็นที่น่าเสียดายว่า แม้จะพ้นจากระบบการควบคุมโดยผู้นำเผด็จการแล้ว แต่ภาพยนตร์สะท้อนสังคมยังคงถูกอำนาจศักดินาฝังรากลึกในสังคมไทยรวมทั้งระบบสังคมแบบทุนนิยมสกัดกั้นเอาไว้

¹¹ อัญชลี ชัยวรพร. (2540). “หนังไทยกับการสะท้อนภาพสังคม”. *สารคดี*. ฉบับที่ 150. สิงหาคม, 125-129.

สาขาสังคีตศิลป์ บทวิจารณ์ *เยื่อไม้ มิติใหม่ของสุนทราภรณ์ (2540)* ของเจตนา นาควัชร¹² เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างสำคัญที่แสดงถึงการเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์ และบทบาทของผู้วิจารณ์ในการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะอย่างรอบด้าน แล้วจึงทำการประเมินคุณค่าพร้อมทั้งชี้ทางเพื่อการสร้างสรรค์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ผู้วิจารณ์แสดงความชื่นชมที่วงเยื่อไม้ นำเพลงสุนทราภรณ์มาบรรเลงและขับร้องใหม่โดยชื่อว่า “เยื่อไม้” ได้คิดต่อยอดจากของเดิมด้วยวิธีการที่เป็นตัวเอง และผลที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ทำให้คุณค่าของตัวผลงานเดิมหายไป มีการ *ตีความใหม่* ทั้งด้านดนตรีและการขับร้องที่ให้ความพอดีในสัดส่วนของวงดนตรีที่แตกต่างจากเดิม และมีลีลาการเรียบเรียงตลอดจนการบรรเลงที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ และเนื่องจากผู้วิจารณ์ได้ติดตามและศึกษาผลงานของสุนทราภรณ์อย่างต่อเนื่อง จึงแสดงความคิดเห็นต่อผู้ขับร้องอย่างลุ่มลึก โดยชี้ว่านักร้องทั้งสองคือ อรวี สัจจานนท์ และวิระ บำรุงศรี เป็นนักร้องที่มีศักยภาพถ้าได้ฝึกปรือศิลปะการร้องเพลงของตนต่อไปอย่างเป็นระบบก็จะพัฒนาตนเองให้เป็นศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ได้ ผู้วิจารณ์ได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาทั้งผู้เล่นและผู้ฟังไปพร้อมๆ กัน โดยชี้ว่าการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบและบริบททางด้านดนตรีล้วนเป็นสิ่งสำคัญในการจรรโลงคุณค่าดนตรี หากคนรุ่นใหม่สนใจจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าอย่างมีวิจยญาณ ปัญหาการสูญหายหรือการหลงทิศทางการพัฒนาย่อมจะไม่เกิดขึ้น ผู้วิจารณ์ชี้ด้วยว่า วงเยื่อไม้สามารถพัฒนาดนตรีให้กว้างขวางขึ้นไปได้อีก อาทิ หันมาสนใจดนตรีร่วมสมัยและเปิดโอกาสให้นักร้องอื่นเข้ามาร่วมวงบ้าง ความสมบูรณ์และความมีคุณค่าในทางศิลปะควรแสดงถึงความเป็นสากลไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และการดำรงคุณค่านั้นก็คือ การ *คิดต่อ* และการ *ทำใหม่* ให้เป็นรูปธรรม

สาขาทัศนศิลป์ ตัวอย่างความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์ ในสาขานี้มีลักษณะพิเศษคือศิลปินเป็นผู้วิจารณ์ผลงานของตัวเอง เนื่องจากไม่มีผู้อื่นที่จะทำหน้าที่นี้ ใน “บทวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมของนายอิทธิพล โดย ผศ. อิทธิพล” (2543)¹³ อิทธิพลชี้แจงว่า ในฐานะที่ตนเป็นศิลปินสร้างผลงานมายาวนานกว่า 30 ปี ประสบปัญหาไม่มีนักวิจารณ์มาศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของเขอย่างจริงจัง จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่วิจารณ์ผลงานแสดงเดี่ยวครั้งที่ 2 ปี 2543 ด้วยตนเอง

¹² เจตนา นาควัชร. (2547). “เยื่อไม้ มิติใหม่ของสุนทราภรณ์”. *พลังการวิจารณ์: สังคีตศิลป์*. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร, 127-143.

¹³ อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2547). “บทวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมของนายอิทธิพล โดย ผศ. อิทธิพล”. ใน *พลังการวิจารณ์: ทัศนศิลป์*. กรุงเทพฯ: 2547, 309-323.

อิทธิพลระบุว่าไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะประเมินคุณค่าเพื่อยกย่องผลงานของตนเองแต่มุ่งวิเคราะห์เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้และเกิดความเข้าใจ และเพื่อเปิดทางให้แก่นักวิจารณ์ที่จะวิเคราะห์วิจารณ์งานของเขาในโอกาสหน้าให้ลึกซึ้งกว่าที่ตัวเขาจะสามารถทำได้ บทวิเคราะห์ของอิทธิพลชิ้นนี้ ไม่ใช่เพียงการให้ข้อมูลหรือการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างๆถึงแนวทางในการสร้างงานศิลปะเท่านั้น แต่เป็นการวิเคราะห์ถึงผลงานศิลปะที่สะท้อนตัวตนของศิลปินในระดับที่ลึกลงไปถึงปรัชญาการมองโลกและการดำเนินชีวิตของศิลปินด้วย ที่สำคัญศิลปินได้ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายอธิบายแก่นความคิด กระบวนการสร้างสรรค์ ขั้นตอนและวิธีการสร้างที่โยงเข้ากับภาวะจิตและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เผยให้เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแนวคิดจิตใจและผลการกระทำ ซึ่งเป็นสัจธรรมที่ผู้อ่านเห็นจริงได้

กล่าวโดยสรุปความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในวงการศิลปะ บทวิจารณ์สามารถเป็นพลังส่งอิทธิพลให้แก่การสร้างสรรค์ และการวิจารณ์ดังกรณีของหนังสือ *ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน* ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ในทางวรรณศิลป์ สังคีตศิลป์ และทัศนศิลป์ ในช่วง 2516-2519 และต้น ทศวรรษ 2520

กรณีศิลปะกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์เห็นได้จากละคร *อันตราคนี* ที่กระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ แต่ผู้กำกับละครไม่พอใจการวิจารณ์จึงลุกขึ้นมาโต้ตอบซึ่งอาจจะไม่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ที่พึงประสงค์นัก ต่างจากนวนิยายเรื่อง *คำพิพากษา* ที่กระตุ้นให้เกิดบทวิจารณ์จำนวนมากและผู้ประพันธ์ก็รับฟังการวิจารณ์ต่างๆ อย่างเต็มใจ การแสดงดนตรีของวงเยื่อไม้ที่ติดต่อกัน ทำต่อจากสุนทราภรณ์ ก็ได้รับการสนับสนุนจากนักวิจารณ์ที่เป็นผู้รู้เรื่องดนตรีและเพลงสุนทราภรณ์ซึ่งนอกจากวิเคราะห์การแสดงดนตรีและการขับร้องอย่างเป็นระบบแล้ว ยังชี้ทางเพื่อการพัฒนาทั้งผู้เล่น ผู้ร้อง และผู้ฟังคนดนตรี รวมทั้งการดำรงคุณค่าในทางศิลปะด้วยการคิดต่อและทำใหม่

การวิจารณ์กลุ่มภาพยนตร์สะท้อนสังคมนั้น ผู้วิจารณ์ชี้ให้เห็นคุณค่าของภาพยนตร์แนวนี้ซึ่งมีลักษณะเด่นที่หายากในประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย ซึ่งจะมีมากขึ้นกว่านี้หากไม่ถูกสกัดกั้นด้วยระบบเซ็นเซอร์ ระบบอำนาจนิยม และทุนนิยม ทั้งนี้ในการวิเคราะห์การวิจารณ์กลุ่มผลงานวรรณกรรมความสั้นเชิงสังคมจำนวน 12 เรื่องผู้วิจารณ์ชี้ว่าผู้ประพันธ์ไม่ได้ชี้ชัดว่าศัตรูของประชาชนคือใคร เพราะไม่ต้องการยึดเยียดสารทางความคิดให้แก่ผู้อ่าน ต้องการให้ผู้อ่านคิดต่อเอง เป็นผู้ปรับภาพศัตรูที่ลึ้นไหล ด้วยสติปัญญาของตนเอง ผู้

วิจารณ์เห็นว่าหน้าที่ของวรรณกรรมคือ ให้แสงสว่างทางปัญญาด้วยการสร้างความประทับใจ สร้างอารมณ์สุนทรีย์ทางวรรณศิลป์ ซึ่งนำผู้อ่านไปสู่มนต์เสน่ห์หรือสำนึกร่วมในเรื่องความรับผิดชอบชั่วดีทางสังคมได้

ปรากฏการณ์ที่ศิลปินต้องออกมาวิจารณ์ผลงานของตัวเอง เพราะไม่มีนักวิจารณ์อื่นมาทำหน้าที่นี้สะท้อนให้เห็นความอ่อนแอของการวิจารณ์ในสาขาศิลปะ และที่สำคัญสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เลี่ยงการวิจารณ์ผลงานของผู้อาวุโส หรือเลี่ยงที่จะวิจารณ์ในด้านลบ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ก็เกิดขึ้นในวงการดนตรีไทยด้วยเช่นกัน

เห็นได้ว่าการวิจารณ์มีความสำคัญในการชี้ให้เห็นคุณค่าของศิลปะ สร้างองค์ความรู้ และชี้ทางให้แก่การสร้างสรรค์ศิลปะ กระตุ้นสำนึกร่วมของผู้รับ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสำนึกร่วมระหว่างผู้สร้างและผู้รับ การพัฒนาการวิจารณ์และนักวิจารณ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศิลปะ

8.5 ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ในช่วง พ.ศ. 2475-2550 โดยประมวลสรุปจากการศึกษาลักษณะเด่น 4 ลักษณะข้างต้น มีดังนี้

8.5.1. ความสำนึกร่วมในเรื่องความเป็นสมัยใหม่หรือความทันสมัย ตลอดทั้ง 3 หมายเหตุจากช่วง พ.ศ. 2475-2550 ปรากฏชัดในแง่ที่ศิลปินทั้ง 5 สาขา ต่างตระหนักถึงความสำคัญของการผสมผสานศิลปะตะวันตกกับศิลปะไทย เพื่อสร้างผลงานศิลปะที่เป็นนวัตกรรม มีความแปลกใหม่ ทันสมัย มีทั้งลักษณะสากลและอัตลักษณ์ของความเป็นไทย

8.5.2 ความสำนึกร่วมในการมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปินสาขาอื่น ศิลปินทุกสาขาตระหนักถึงความสำคัญของการที่ศิลปะส่องทางให้แก่กัน และมทวิวิจันต่อกัน เพราะการมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะสาขาอื่นทำให้เกิดแนวคิดและวิธีการสร้างสรรค์ที่ลุ่มลึก หลากหลาย รุ่มรวย และมีสุนทรีย์ยิ่งขึ้น มีพลังดึงดูดใจผู้รับสูงขึ้นจนถึงขั้นผู้รับเกิดความประทับใจหรือสะท้อนใจและเกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของผลงานศิลปะในที่สุด

8.5.3 ความสำนึกร่วมในการต่อต้านอำนาจเผด็จการ กับ ความสำนึกร่วมในสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตย สำนึกร่วมนี้เห็นได้ชัดเจนที่สุดในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นสำนึกร่วม

ของทั้งฝ่ายผู้สร้างสรรค์และผู้รับ โดยเฉพาะในกรณีของบทกวี 14 ตุลา เพลงเพื่อชีวิต คัดเอาที่รำลึก 2 ปี 14 ตุลาคม ที่ถนนราชดำเนิน ฯลฯ

8.5.4 ความสำนึกร่วมในปัญหาของสังคม เห็นได้ชัด จากการวิจารณ์กลุ่มวรรณกรรมสำนึกเชิงสังคม และ ภาพยนตร์สะท้อนสังคม ซึ่งบทวิจารณ์ “ศัตรูที่ล้นไหล” ได้ชี้ให้เห็นสาระสำคัญที่ผู้สร้างนำเสนอ โดยหวังว่าให้ผู้รับสารนำไปคิดต่อยด้วยตนเอง จนถึงขั้นพัฒนาเป็นสำนึกร่วมในเรื่องปัญหาความยากจน ความอยุติธรรม ในสังคม ฯลฯ

จากการสัมภาษณ์ที่ปรึกษาอาวุโสฯ (24 ตุลาคม 2562) เจตนา นาควัชระ ตั้งข้อสังเกตเชิงทฤษฎีไว้ว่า ความสำนึกร่วมมีทั้งระดับ “โครงสร้างลึก” และในระดับ “โครงสร้างพื้นผิว” ความสำนึกร่วมระดับโครงสร้างลึกที่มีอยู่ในตัวศิลปิน เมื่อถูกกระตุ้นจากเหตุการณ์ภายนอก (เช่นเหตุการณ์รุนแรงทางสังคม) ก็จะแสดงตัวออกมาผสมผสานกับโครงสร้างพื้นผิว เกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เข้มข้น มีอัตลักษณ์ และมีพลังดึงดูดสูง ถึงขนาดกระตุ้นให้ผู้รับเกิดสำนึกร่วมไปกับศิลปินด้วย และยังตั้งข้อสังเกตว่า การที่ศิลปินแสดงออกผ่านงานสร้างสรรค์อย่างมีพลังนั้น ไม่ใช่เพราะมีอัจฉริยภาพเพียงอย่างเดียวแต่ต้องมีฝีมือด้วย ฝีมือซึ่งถ่ายทอดผ่านกรอบครัว ชุมชนหรือสถาบันการศึกษา ดังกรณีผลงาน “เพลงเพื่อชีวิต” ของสุรชัย จันทิมาธรที่เปี่ยมด้วยอัจฉริยภาพและฝีมือด้านวรรณศิลป์และสังคีตศิลป์ หรือกรณี “ละครผอม” ซึ่งแสดงโดย “ผู้รักจึงสมัครเข้ามาเล่น” ที่สืบทอดฝีมือการแสดงพื้นบ้านในอดีต เมื่อถูกกระตุ้นจากความคิดสมัยใหม่ เช่น ประชาธิปไตย จึงแสดงออกไปในรูปของละครแนวใหม่ ที่เน้นความเข้มข้นทางความคิด (ไม่เน้นการลงทุนด้านฉาก แสง สี) จึงมีพลังดึงดูดกลุ่มผู้ชมกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งเปื้อนละครแบบ “น้ำเน่า”) ถึงขนาดกระตุ้นให้เกิดสำนึกร่วมในสาระแห่งความคิดที่ผู้สร้างและผู้แสดงละครนำเสนอ เจตนา นาควัชระเห็นด้วยว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีบ่มเพาะนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร โดยให้ความสำคัญทั้งความรู้ ความคิด ความรู้สึก และทั้งฝีมือในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งนับเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ส่งผลให้ศิลปินในไทยประสบความสำเร็จทั้งในประเทศและในเวทีนานาชาติ

8.5.5 ความสำนึกร่วมในเรื่องคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยและอัตลักษณ์ของความเป็นไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

ท่ามกลางกระแสนิยมตะวันตกในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลวงประดิษฐไพเราะแสดงปฏิกริยาต่อต้านด้วยการแต่งเพลง*แสนคำนึง* เพื่อแสดงสำนึกร่วมในเรื่องคุณค่าของคนตรีไทยตามแบบในอดีต ภาพยนตร์ที่ดัดแปลงจากนวนิยายของไม้เมืองเดิม ที่กลับไปเน้นความงามตามธรรมชาติของชนบทในอดีต และได้รับความนิยมอย่างมากจากผู้ชม ก็แสดงให้เห็นว่ามีสำนึกร่วมระหว่างผู้สร้างภาพยนตร์กับผู้ชม ในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” ผู้สร้างภาพยนตร์ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยการหันไปหาอัตลักษณ์ของความเป็นไทยในอดีต รวมทั้งสำนึกในเรื่องความรักชาติ อาทิ การสร้างและจัดฉายภาพยนตร์เรื่อง*บางระจัน* ซึ่งมีผู้ชมอย่างล้นหลาม แสดงว่าสำนึกร่วมของผู้สร้างสอดคล้องกับสำนึกร่วมของผู้รับอย่างเห็นได้ชัด

ทัศนศิลป์ไทยที่มีสำนึกร่วมในเรื่องอัตลักษณ์ของความเป็นไทย ได้นำเสนอแก่นของศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านผลงานสร้างสรรค์ที่มีพลังดึงดูดความสนใจของนานาประเทศ เช่น กรณิมณเฑียร บุญมา ที่สร้างผลงานแนวใหม่จากวัสดุพื้นบ้านในชนบท กรณิผลงาน*มัดไทย* ของฤกษ์ฤทธิ ติระวนิช หรือกรณิผลงานศิลปะที่นำเสนอ*วัฒนธรรมการลงแขกทำนา* ของสาครินทร์ เครืออ่อน แสดงให้เห็นว่าสำนึกร่วมของศิลปินไทยในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมได้กระตุ้นให้เกิดสำนึกร่วมในหมู่ผู้รับระดับนานาชาติด้วย

8.5.6 สำนึกร่วมในเรื่องวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์

ศิลปินตระหนักดีถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการวิจารณ์งานศิลปะที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น ดังที่อิทธิพล ตั้งโฉลกได้ระบุไว้ เพราะการวิจารณ์ทำให้มีการวิเคราะห์ถึงความคิด กระบวนการสร้างสรรค์ และเน้นจุดเด่นจุดด้อยของผลงาน ตลอดจนชี้ทางให้แก่การพัฒนาศิลปะให้สมบูรณ์ก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป นอกจากนี้การวิจารณ์ยังเป็นพลังทางปัญญาที่ทำให้ผู้อ่านบทวิจารณ์เกิดการฉุกฉุค และหากงานศิลปะนั้นมีพลังเข้มข้นและบทวิจารณ์มีศิลปะในการวิเคราะห์และสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ก็สามารถกระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดสำนึกร่วมไปกับสารแห่งความคิดที่ศิลปินและผู้วิจารณ์เสนอด้วย กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์เป็นสิ่งจำเป็น และการวิจารณ์ก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสำนึกร่วม

8.7 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ความสำนึกร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ของไทย: หมายความว่าที่สำคัญ 3 หมายความว่า ช่วง พ.ศ. 2475-2550 ในศิลปะทั้ง 5 สาขา คือ วรรณศิลป์ สังคีตศิลป์ ศิลปะการละคร ทัศนศิลป์ และภาพยนตร์ พบว่าสำนึกร่วมมีหลายลักษณะที่เด่น ได้แก่ **สำนึกร่วมในเรื่องความเป็นสมัยใหม่หรือความทันสมัย** ซึ่งทำให้ศิลปินเปิดรับศิลปะตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทย อันทำให้เกิดนวัตกรรมที่มีทั้งลักษณะสากลและมีอัตลักษณ์ของความเป็นไทย **สำนึกร่วมในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะสาขาอื่น** ไม่ว่าจะเป็นในรูปของศิลปะ “สองทาง” ให้แก่กัน หรือมี “ทวิวจน์” ต่อกัน ซึ่งทำให้งานสร้างสรรค์มีลักษณะหลากหลายขึ้น ลุ่มลึกขึ้น และมีพลังดึงดูดใจผู้รับมากขึ้น **สำนึกร่วมในเรื่องปฏิสัมพันธ์กับสังคม** โดยสร้างผลงานที่สะท้อนสังคมและชี้นำสังคมไปด้วย ทั้งนี้เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ถูกบีบคั้นโดยอำนาจเผด็จการ สำนึกร่วมในระดับ “โครงสร้างลึก” ในตัวศิลปินจะถูกกระตุ้นออกมารวมกับสำนึกร่วมในระดับ “โครงสร้างพื้นผิว” ก่อให้เกิดผลงานศิลปะที่มีอัตลักษณ์และมีพลังสูง โดยเฉพาะกระตุ้นให้เกิดความสำนึกในการต่อต้านเผด็จการในการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตย ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สำนึกร่วมของศิลปินที่มุ่งต่อต้านกระแสนี้ด้วยการกลับไปให้ความสำคัญต่อรากเหง้าของศิลปวัฒนธรรมไทย หรือวิถีชีวิตไทยในชนบท หรือในภูมิภาค และด้วยอัจฉริยภาพและฝีมือของศิลปิน ผลงานสร้างสรรค์จึงมีทั้งอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทยลักษณะสากลและพลังดึงดูดใจสูง จนเป็นที่น่าสนใจของนานาชาติ โดยเฉพาะในสาขาทัศนศิลป์และภาพยนตร์ ซึ่งเท่ากับเป็นการนำศิลปะไทยไปสร้างอิทธิพลต่อวงการศิลปะตะวันตก แทนที่จะรับอิทธิพลตะวันตกเข้าสู่ไทยด้านเดียว สำนึกร่วมลักษณะสุดท้าย คือ **ความสำนึกในเรื่องคุณค่าของการวิจารณ์** ศิลปินทุกสาขาให้ความสำคัญแก่ความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการวิจารณ์ เพราะการวิจารณ์ที่มีคุณภาพจะสามารถเข้าถึงความคิด กระบวนการสร้างสรรค์ และอัจฉริยภาพของศิลปินผู้สร้าง แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นบทวิจารณ์ลายลักษณ์ที่ก่อปรด้วยภาษาที่เรียบง่าย และมีพลังสูงจนถึงขั้นที่ทำให้ผู้รับเกิดสำนึกร่วมกับสารแห่งความคิดที่ผู้สร้างแฝงในผลงานได้ในที่สุด กล่าวได้ว่าการวิจารณ์เป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการสร้างสำนึกร่วมระหว่างผู้สร้างงานศิลปะและผู้รับ

จากการวิเคราะห์สำนึกร่วมในกรอบของหมายความว่า ทำให้สามารถสกัดบทเรียนจากการศึกษาพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ของไทยในศิลปะทั้ง 5 สาขา ได้ว่า ศิลปะสะท้อนกระแสด้านความคิด หรือ

กระแสทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม เมื่อ “อ่าน” ศิลปะได้แล้ว ได้คิด จึงสามารถ “อ่าน” สังคมไทยออก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เราสามารถเข้าใจสังคมไทยโดยผ่านงานศิลปะ ถ้ารู้จักงานศิลปะอย่างดีแล้ว เราจะรู้จักสังคมไทย เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งแก่นความคิดและสังคมไทยได้ดีที่สุด ขณะที่การวิจารณ์ศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างสำนึกร่วมและจะชี้ทางไปสู่การสร้างองค์ความรู้ทางศิลปะ ความสำนึกในบทบาทของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์จึงเป็นพลังที่ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความคิด หรือสังคมอารยะได้อย่างยั่งยืน แต่ทั้งนี้จำต้องมีนักวิจารณ์และการวิจารณ์ที่ลึกซึ้งพอที่จะเข้าใจและอธิบายสิ่งเหล่านั้น

โครงการวิจัยนี้สร้างกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ พัฒนา และกระตุ้นความสำนึกร่วมในคุณค่าของศิลปะ และวัฒนธรรม โดยใช้ทั้งระบบ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” (การเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจารณ์ นักวิจารณ์ และผู้สนใจ) และใช้ทั้งระบบดิจิทัล เช่น เว็บไซต์ www.thaicritic.com และเฟซบุ๊ก [thaicritic](https://www.facebook.com/thaicritic) ซึ่งมีผู้ติดตามเจ้าถึงจำนวนมาก

ผลของการศึกษาวิจัย ทำให้โครงการพบข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหลายประการ ดังนี้

ข้อเสนอต่อ สกสว. การสนับสนุนการวิจัยด้านศิลปะอย่างต่อเนื่อง เพราะยังมีประเด็นที่สำคัญ และควรต้องมีการวิจัยต่อไป โดยเฉพาะประเด็น “13 ตุลาคม 2559 กับการแบ่งบานทางศิลปะ” ซึ่งเป็นหมวดหมู่ที่ 4 ของโครงการนี้ แต่จำเป็นต้องตัดออกไป เพราะ สกสว. ตัดงบประมาณอย่างกะทันหัน นอกจากนี้ยังมีประเด็นการวิจัยเรื่อง “ศิลปะไทยส่งผลต่อแนวคิดศิลปะนานาชาติ” และเรื่อง “ศิลปะละลายชนชั้นนับตั้งแต่งานพระเมรุรัชกาลที่ 9”

ข้อเสนอต่อกระทรวงวัฒนธรรม ควรมีการตั้งองค์กรสนับสนุนศิลปะในรูปของ “Arts Council” เพื่อ

- 1) พัฒนาการศิลปะที่ตั้งอยู่บนรากฐานของท้องถิ่นหรือภูมิภาค ซึ่งสนองความก้าวหน้าของประเทศไทยในระดับนานาชาติได้
- 2) สนับสนุนศิลปะและศิลปินที่มีคุณค่า แต่ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงพาณิชย์ เช่น ละครเวทีร่วมสมัย ซึ่งโครงการได้ทำการวิจัยแล้วพบว่า เป็นศิลปะที่มีคุณภาพและสุนทรียภาพ จนในบางครั้งได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ อีกทั้งยังสามารถที่จะปลุกความสำนึกร่วมของผู้รับจำนวนมากได้
- 3) สนับสนุนศิลปินให้มีโอกาสได้สัมผัสกับศิลปะต้นกำเนิดในต่างประเทศ

4) ส่งเสริมศิลปะไทยให้เผยแพร่ไปยังนานาชาติ

ข้อเสนอต่อสถาบันอุดมศึกษา ไม่ควรที่จะล้มภารกิจที่ 4 ของมหาวิทยาลัย ว่าด้วยการทำนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรม และควรบรรจุเรื่องนี้ไว้ทั้งในหลักสูตรการศึกษาและทั้งในรูปของกิจกรรมนอกหลักสูตร นอกจากนี้ ผู้สอนศิลปะทั้งด้านปฏิบัติและด้านทฤษฎี จำเป็นต้องทำงานวิจารณ์และงานวิจัยควบคู่กันไปด้วย

ข้อเสนอด้านวิชาการ เพื่อให้งานวิจัยพัฒนาเป็นองค์ความรู้ จำเป็นต้องมีการร่วมมือกับ สถาบันการศึกษาเพื่อนำไปปรับปรุงเป็นวิชาในหลักสูตรการศึกษาและต่อยอดการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อ การพัฒนาวงการศิลปะ และการสร้างสรรค์ศิลปะอย่างมีคุณภาพต่อไป

ข้อสังเกต หัวข้อวิจัยในหมวดหมายที่ 4 เรื่อง “13 ตุลาคม 2559 กับความเป้งบานของศิลปะ” ขณะนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากภาคเอกชนและคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และได้เริ่ม ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2563

นอกจากนี้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เข้ามารับช่วงการดำเนินงานของเว็บไซต์ www.thaicriti.com เพื่อให้การเผยแพร่ความรู้ด้านด้านศิลปะและการวิจารณ์ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง พร้อม ยังสนับสนุนการสร้างข้อมูล Digital Archive ของโครงการไว้ในขณะนี้ เช่นเดียวกัน

ภาคผนวก

สถิติการใช้เว็บไซต์ thaicritic.com

กรณีการ ถอนมปญญารักษ์

ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2561 ถึง 18 ธันวาคม 2562 เว็บไซต์ thaicritic.com ได้เผยแพร่ บทวิจารณ์ศิลปะ บทความและข่าวประชาสัมพันธ์ 26 เรื่อง ดังนี้

ที่	เรื่อง	ผู้เขียน	วันที่เผยแพร่	รูปแบบ
1.	ปาฐกถาพิเศษ “รอดได้เพราะแม่ไม่เพลงไทย” โดย ศ.ดร.เจตนา นาควัชระ		2/2/2561	วิดีโอ ปาฐกถา
2.	บทคัดย่อ วงดนตรีเครื่องสายฝรั่งของมหาวิทยาลัยศิลปากร ตรึงผู้ฟังที่สยามสมาคมได้	เจตนา นาควัชระ	9/2/2561	บทวิจารณ์
3.	หลากหลายเรื่องเล่าของคนอนดึก ในละครเวทีเรื่อง Taxiradio: การวิพากษ์และเปิดเปลือยชีวิตชาวกรุง (เทพฯ) ได้อย่างถึงใจ	อรพินท์ คำสอน	27/2/2561	บทวิจารณ์
4.	WHEN ANOTHER POPPEN POPPED UP TO INSPIRE THE BANGKOK AUDIENCE	เจตนา นาควัชระ	18/3/2561	บทวิจารณ์
5.	SSMS Orchestra 2018 ค่ายดนตรีคุณภาพ เพื่อสร้าง เยาวชนดนตรีคุณภาพ	วฤธ วงศ์สุบรรณ	27/4/2561	บทวิจารณ์
6.	เมื่องชมโฟนีธรรมศาสตร์ สร้างความน่าทึ่งในด้านสังคม ศิลป์	วฤธ วงศ์สุบรรณ	27/4/2561	บทวิจารณ์
7.	ด้วยใจปรารถนาของผู้เล่น-สนใจปรารถนาของผู้ฟัง: คอนเสิร์ตดนตรีแจ๊สของสถาบันคารายานแห่งกรุง เบอร์ลิน	เจตนา นาควัชระ	9/7/2561	บทวิจารณ์
8.	‘แฟนจำ เดอะมิวสิคัล’ หารชาทำตำนานในแบบเบิร์ด ๆ	‘กัลปพฤกษ์’	27/8/2561	บทวิจารณ์
9.	CHAMBER MUSIC HAS ITS PLACE EVERYWHERE: ON THE VISIT OF JOSHUA BELL	เจตนา นาควัชระ	8/9/2561	บทวิจารณ์

ที่	เรื่อง	ผู้เขียน	วันที่เผยแพร่	รูปแบบ
10.	Performance as Criticism – Criticism as Performance ปาฐกถาของ อาจารย์ เจตนา นาควัชร ที่ Free University Berlin เมื่อปี 2017		13/9/2561	บทความ
11.	อ่านนวนิยายชิงชีไรต์...ไปพร้อมๆ กับกรรมการ (พ.ศ. ๒๕๖๑)	‘กัลปพฤกษ์’	25/9/2518	บทวิจารณ์
12.	มนุษยศาสตร์ยังแข็งแกร่งอยู่สำหรับผู้ที่ไม่แพ้ตาม 4.0	เจตนา นาควัชร	8/11/2561	บทความ
13.	MAN RISES WHEN THE DINOSAUR APPEARS : 18 MONKEYS DANCE THEATRE’S “PARTY ANIMAL”	เจตนา นาควัชร	21/11/2561	บทวิจารณ์
14.	Berlin Philharmonic Orchestra กับการเมืองประเทศไทยครั้งแรก	วฤธ วงศ์สุบรรณ	30/11/2561	บทวิจารณ์
15.	Rethinking the Dialectic of Life and Death: The 18 Monkeys Dance Theatre’s Second Interpretation of the Mozart Requiem	เจตนา นาควัชร	7/12/2561	บทวิจารณ์
16.	มอบหนังสือวัฒนธรรมสำนึกรากฐานอุดมศึกษาไทย		14/3/62	ข่าว
17.	A Remarkable Feat of Identification	เจตนา นาควัชร	14/3/62	บทวิจารณ์
18.	การเติบโตของหุ่นยนต์อัจฉริยะ	เจตนา นาควัชร	22/3/62	บทวิจารณ์
19.	อัตชีวประวัติของนักฟังเพลง	เจตนา นาควัชร	5/4/62	บทความ
20.	An Opera Company: Going back to one’s roots in an innovative way	เจตนา นาควัชร	17/6/2562	บทวิจารณ์
21.	A Trio Summit โดย Pro Musica : การแสดงดนตรีเชมเบอร์มิวสิกที่เข้มข้นโดย악ันตุกะจากฝรั่งเศส	เจตนา นาควัชร	22/7/2562	บทวิจารณ์
22.	วัฒนธรรมการแสดงที่เหมาะสมกับสังคมร่วมสมัย : วง “โจงกระเบน” ที่สยามสมาคม	เจตนา นาควัชร	14/8/2562	บทวิจารณ์
23.	‘เรื่องเล่าจากหิ้งห้อย’ แสงแห่งความหวังของเด็กน้อย ส่องรอยผลจากความมืดของสงคราม	‘กัลปพฤกษ์’	16/9/2562	บทวิจารณ์
24.	ลงทะเบียนการประชุมเสนอผลงานการวิจัยโครงการวิจัย “ความสำคัญร่วมในพัฒนาการศิลปะและการวิจารณ์ของไทย: หมายเหตุที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2475-2550”		25/10/2562	ข่าว
25.	Father-and-son motif : A reaffirmation of human relationship in the cyber age	เจตนา นาควัชร	15/11/2562	บทวิจารณ์
26.	Europe’s “Top Brass” in Salaya	เจตนา นาควัชร	2/12/2562	บทวิจารณ์

การเผยแพร่ผลงานวิจัยศิลปะในเว็บไซต์ thaicritic.com

บทความ/บทวิจารณ์ศิลปะ ได้รับความอนุเคราะห์จาก ศ.ดร.เจตนา นาควัชระ ที่ปรึกษาอาวุโสฯ
โครงการ เขียนบทความและบทวิจารณ์ศิลปะเผยแพร่ในเว็บไซต์

รอบรู้ thaicritic

เวทีการวิจารณ์เป็นพื้นที่ทดลองที่เปิดให้ผู้สนใจงานด้านวิจารณ์ได้เผยแพร่บทวิจารณ์ศิลปะ ได้รับความสนใจส่งบทวิจารณ์เผยแพร่ ทางโครงการได้เผยแพร่บทวิจารณ์หนังสือที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ ของ ‘กัลปพฤกษ์’ นอกจากนี้ยังมีบทวิจารณ์ดนตรีคลาสสิก โดยคุณวฤธ วงศ์สุบรรณ วรรณกรรม ทศนศิลป์ ละคร ที่ได้รับการเผยแพร่

รายงานเสวนาขึ้นเชียง รายงานสรุปเสวนา “ขึ้นเชียง : ปรากฏการณ์ข้าหละกั้นผู้เขย่าเทศกาลละครกรุงเทพ” ในวาระครบ 10 ปีของเทศกาลละครกรุงเทพ ในปี 2554 นิกร แซ่ตั้ง และประดิษฐ์ ประสาททอง

สรณิพนธ์บทวิจารณ์ การคัดสรรบทวิจารณ์ศิลปะ 4 สาขา จาก หนังสือชุด “พลังการวิจารณ์” ทศนศิลป์ วรรณศิลป์ สังคีตศิลป์ ศิลปะการละคร และสาขาภาพยนตร์ซึ่งเป็นสาขาที่ร่วมวิจัยภายหลังจึงไม่มีหนังสือรวมเล่มบทวิจารณ์ แต่ได้มีการคัดเลือกบทวิจารณ์ภาพยนตร์เพื่อนำมาเผยแพร่ในเว็บไซต์ในภายหลัง

Digital Archive

บรรณานุกรมบทวิจารณ์ การนำเสนอบรรณานุกรมบทวิจารณ์ ทศนศิลป์ วรรณศิลป์ สังคีตศิลป์ ศิลปะการละคร และสาขาภาพยนตร์ ที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเก็บรวบรวมจากการดำเนินการวิจัย ทั้งนี้โครงการฯ ได้รับอนุญาตนำบรรณานุกรมบทวิจารณ์เผยแพร่ในเว็บไซต์จัดเก็บบรรณานุกรมของของ สวทช. แต่เนื่องจากการค้นหาข้อมูลจำกัดที่ไม่สามารถค้นหาโดยการใส่คำค้นโดยตรงได้ จึงทำให้การค้นหายากและไม่สะดวกในการค้นหา

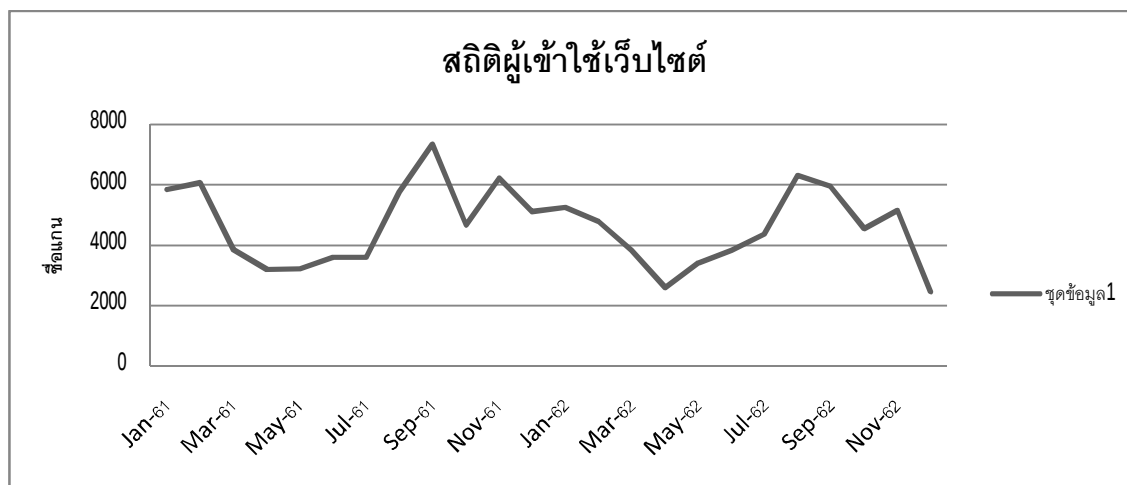
บทวิจารณ์รางวัลหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ เป็นผลมาจากการทำวิจัยโครงการ “เครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ: การวิจัยและพัฒนา” ที่พบว่าแม้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ศิลปะโดยตรงเช่น รางวัลบทวิจารณ์หม่อมหลวงบุญเหลือเทพยสุวรรณ” ที่มอบให้กับผู้เขียนบทวิจารณ์ วรรณกรรม ละครและภาพยนตร์ ซึ่งมีการจัดอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี แต่บทวิจารณ์ที่ได้รับรางวัลกลับได้รับการเผยแพร่เฉพาะ

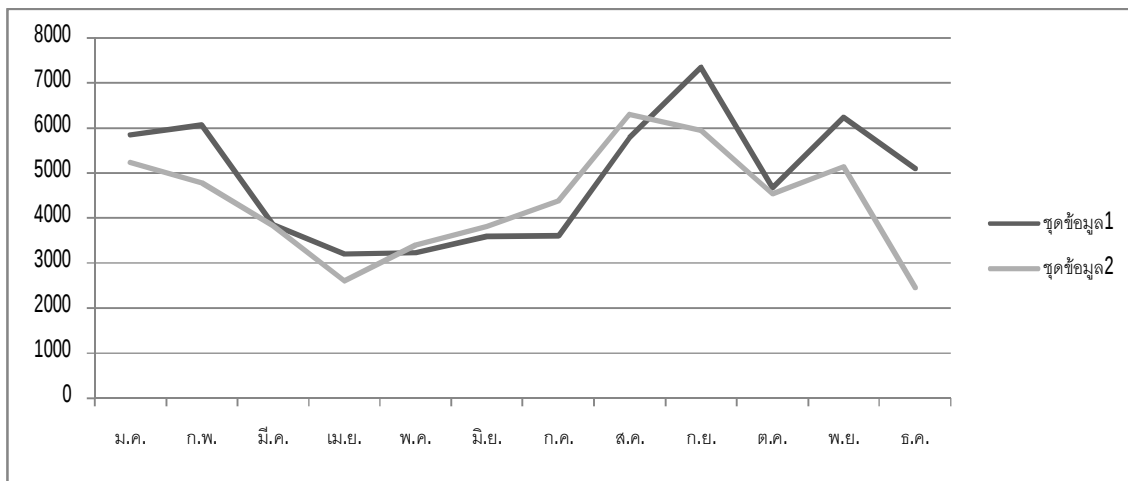
ผู้ที่ไปร่วมงานการมอบรางวัลเท่านั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมบทวิจารณ์ที่ได้รับรางวัลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น ซึ่งได้รับความสนใจในการเข้าชมอย่างต่อเนื่อง

การเผยแพร่คลิปกิจกรรมระหว่างการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยได้เกิดกิจกรรมการเสวนา สัมมนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนหนึ่งผู้วิจัยได้รายงานเป็นเอกสารเสนอต่อสำนักงานกองทุนการสนับสนุนการวิจัย สกว. และในขณะเดียวกันได้มีการบันทึกเป็นคลิปวิดีโอ หรือคลิปเสียง โครงการได้นำคลิปกิจกรรมที่จัดขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์โครงการอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากพื้นที่จัดเก็บข้อมูลของเว็บไซต์มีจำกัด จึงใช้สื่อออนไลน์ YouTube ในการจัดเก็บคลิปวิดีโอและคลิปเสียง

สถิติผู้เข้าใช้เว็บไซต์ thaicritic.com 1 มกราคม 2561- 18 ธันวาคม 2562 มีผู้เข้าใช้เว็บไซต์ 111,035 ครั้ง ผู้เข้าใช้เว็บไซต์ในแต่ละวันส่วนใหญ่เป็นข้อมูลบทวิจารณ์ศิลปะ โดยเฉพาะสรรนิพนธ์บทวิจารณ์ศิลปะ บทวิจารณ์ผลงานที่ผ่านเข้ารอบรางวัลซีไรต์ และบทวิจารณ์ที่ได้รับรางวัลกองทุนหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ





รูปที่ 2 กราฟเปรียบเทียบผู้เข้าใช้เว็บไซต์ **thaicritic.com** รายเดือนปี พ.ศ. 2561 กับ 2562

สถิติเปรียบเทียบผู้เข้าใช้เว็บไซต์รายเดือนปี พ.ศ. 2561 (สีเข้ม) กับ 2562 (สีอ่อน) พบว่า ในช่วงเดือน สิงหาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่มีผู้เข้าชมเว็บไซต์มากกว่าในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนกรกฎาคม ซึ่งช่วงเวลาที่ผู้เข้าชมเว็บไซต์จำนวนมากเป็นช่วงที่ตรงกับเปิดภาคการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และจากข้อมูลที่ใช้เว็บไซต์เข้าถึงมากที่สุดเป็นข้อมูลบทวิจารณ์ การวิเคราะห์บทวิจารณ์ศิลปะ เว็บไซต์ **thaicritic.com** จึงนับว่าเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลด้านการวิจารณ์ศิลปะของนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ รวมถึงผู้สนใจด้านการวิจารณ์ศิลปะ
